

1967-1980 ARASI DÖNEMDE CEMİYETİN KURTARILMASI MİSYONU İLE TANIMLANMAYA BAŞLANAN “İSLAMCI KADIN” KİMLİĞİ

Arş. Gör. Emel Çokoğullar

Dumlupınar Üniversitesi
İktisadi ve İdari İlimler Fakültesi

Arş. Gör. Bakko Mehmet Bozaslan

Dumlupınar Üniversitesi
İktisadi ve İdari İlimler Fakültesi

• • •

Öz

Bu makale 1960'ların sonlarından itibaren ortaya çıkan ve 1970'li yıllar boyunca tanımlanmaya çalışılan İslamcı kadın kimliğini oluşturan öğelerin nasıl geliştiğini ve İslamcı hareketin kadın aktörlerinin neden “cemiyet” odaklı bir söylemden yararlandığını incelemektedir. 1967'de ilk İslamcı kadın dergisi olan *Seher Vakti*'ni yayımlayan *Şule Yüksel Şenler*, tüm yurdu içine alan ve geniş kitleleri harekete geçirmeyi başaran kadınlara yönelik olarak üstlendiği “tebliğ” misyonu nedeniyle İslamcı kadın hareketinin ilk ve en önemli temsilcisi olarak tanınmaktadır. 1967-1980 arası dönemde, bu hareketin Şenler dışındaki *Emine Aykenar*, *Sevim Asımgil*, *Bakiye Marangoz* ve *Mü'mine Güneş* gibi diğer temsilcilerinin benzer söylemlerine *Seher Vakti*, *Bugün*, *Yeni Asya*, *İttihad*, *Yeni İstiklal* gibi İslami duyarlılıkları olan gazete ve dergilerde de rastlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ahlâki buhran, Cemiyet, İslamcı kadın kimliği, Örtünme, Tebliğ, Yeni nesil, Yozaşma

The Identity of the 'Islamist Woman' in the Regenerating Mission of Society, 1967-1980

Abstract

This article attempts to examine how the identity-making elements of Islamist woman, which emerged in the late 1960s and was tried to be defined during the 1970s, developed and why female actors of Islamist movements prefer to use the "society"-oriented rhetoric. Şule Yüksel Şenler, who published *Seher Vakti* -the first Islamist woman magazine- in 1967, has been known as the first and prominent representative of the movement for Islamist woman, because she undertook a mission of "notification" that made her successful in mobilizing the broad masses for the sake of woman. Between the period 1967-1980, the other representatives of Islamist woman movement, beside Şenler, such as *Emine Aykenar*, *Sevim Asımgil*, *Bakiye Marangoz* and *Mü'mine Güneş*, publicly used the similar narratives and argumentations in magazines and newspapers with Islamic awareness such as *Seher Vakti*, *Bugün*, *Yeni Asya*, *İttihad* and *Yeni İstiklal*.

Keywords: Moral crisis, Community, Islamist woman's identity, Veiling, Notification, New generation, Degeneration

---

* Makale geliş tarihi: 10.04.2014
Makale kabul tarihi: 30.10.2014

1967-1980 Arasında Dönemde Cemiyetin Kurtarılması Misyonu ile Tanımlanmaya Başlanan “İslamcı Kadın” Kimliği

Giriş

İslam dini Osmanlı Devleti’nde, hem “alemin nizamı”nı tesis etmiş hem de adaletin kaynağı olarak oldukça önemli bir konuma sahip olmuştur. Toplumsal ve siyasal yapı, İslami esasları göz önünde bulundurarak işlemiş ve kurulan döngüsel ilişkide birbirini besleyen bir bütünlük ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla dinin yokluğu ya da dinden uzaklaşma, bu bütüncül yapının içinde yaşamını sürdürenler için zihinlerde tasarlanması neredeyse imkânsız olan bir olgu haline gelmiştir. Üstünlüğün, gücün ya da dünyaya yayılan hakimiyetin kaynağını, İslam’ın mukaddesliğinde ve yaratıcının mutlak manada kendi yanlarında oluşunda arayan teb’a için Tanzimat reformları, tedirginlik yaratmıştır. Tüm ihtişamı ile gözler önüne serilerek seyre sunulan yenilikler, tahayyül dünyalarının sınırlarını bir hayli zorlamıştır.

İstanbul gibi büyük kentlerde yalnızca Avrupalı giyim, alafranga sofrada adabı, mobilya ve konaklarla özetlenemeyecek yeni bir hayat tarzı ortaya çıkmıştır (Ortaylı, 2007:16). Modernleşme, öngörülen alanlar kadar öngörülemeyen alanlara da sıçramış ve toplumun her kesimini ve her kurumunu etkilemiştir (Ortaylı, 2007:19-20). Üstünlüğün Batı’ya geçtiğini ve bu nedenle Batı’da neler olup bittiğine bakma vaktinin geldiğini satır aralarına yerleştiren Tanzimat Dönemi reform hareketleri, bu değişimin yarattığı tedirginliği bertaraf edebilmek için İslam’ın yeniden taçlandırılmasının önemine değinmiştir. Zira bütünlüğü oluşturan ve muazzam olduğu düşünülen yapıda, birtakım aksamalar meydana gelmiştir. Yapılan tüm düzenlemelerin amacının da bozulan bu yapıya yeniden işlerlik kazandırmak ve İslam dinini yeniden hakim kılmak olduğu özenle belirtilmiştir. Nitekim bu amaç, birtakım farklı sesler duyulsa da aynı kalmış; amaçtaki değişim için Cumhuriyet’in

ilanına kadar beklemek gerekmiştir.¹ Cumhuriyet, İslam dinini yeniden siyasal bir aktör olarak sunmadığı gibi yüzyıllardır süren siyasal ve toplumsal aktörlüğüne de son vermeye çalışmıştır.

1923'te Cumhuriyet'in ilanı ve ardından ivedilikle yapılan reformlar, yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Yaratılmak istenen yeni millet ve devlet için modernleşme yolunda oldukça radikal adımlar atılmış ve imparatorluğun İslamiyet ile özdeşleşen siyasal yapısından beslenen kurumlar ve kutsallık atfedilen öğeler birer birer tasfiye edilmiştir. Rasyonalitenin ön plana çıkarılarak toplumun geleneklerle ve dinle olan bağının kopuşunun sağlanması, Batılı bir toplum yaratabilmek için yola çıkan Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun temel hedefi olmuştur. Cumhuriyet Dönemi öncesinde toplumun tüm kurumlarında ve ilişki ağında önemli bir işleve sahip olan dinin etkinliğinin kırılabilmesi, bu süreçte çözülmesi gereken esas mesele olarak görülmüştür. Bu nedenle de dinin devlet aygıtlarındaki egemenliğine ve medeniyetin teşhir edildiği kamusal alandaki farklı boyutlarda ortaya çıkan görüntüsüne son vermek amacıyla hummalı bir laikleşme hareketi başlatılmıştır. Devlet aygıtı modernleşmenin ötesine götürüldüğü gibi halkın yaşam tarzı, davranışları ve günlük alışkanlıkları değiştirilmeye çalışılmıştır (Göle, 1998:72). Belirlenen amaca uygun düşecek şekilde ve Gellner'in (1983:68) "milliyetçi ve didaktik sekülerizm" olarak adlandırdığı yöntemle dini hükümlerden arındırılan kamusal alan da devletin yakın ve sıkı denetimine alınarak yeniden tanımlanmıştır. Modern yaşam biçimini yaratmayı amaç edinen kamusal alan, laik ve dünyevi bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet ile birlikte kabul edilen ve nesneliliğine inanılan gerçeğin mutlak oluşu "varlık-görünüş ikilisi"ni tam bir kopuşa sürüklemiştir (Kahraman, 2004:42). Kamusal alanda elde edilen bu görünürlük ve kazanılan vatandaşlık hakları, kamusal alanı tanımlayan ve hatta onun varlığını onaylayan nitelikler olarak görülmüştür (Göle, 2009:22). İslami oluşumlar içerisinde "görünmez" olan kadın, bu hamleler ile Cumhuriyet'in modern ve medeni yüzü olarak hızla görünür kılınmıştır. Kadınların bu şekilde görünürlük kazanması ve beraberinde gelişen "kadınların kurtuluşu" fikri, İslam'a dair güçlü söylemleri

---

¹Aslında bu süreç, II. Meşrutiyet'in Batı yanlılarının Hanioglu'nun (2013:32) ifadesiyle bilim toplumunu içeren Mannheimci bir ütopya tasavvur edip kategorik olarak geleneği reddetmesi ve Avrupa'ya ait "medeniyet" parametreleriyle tanımladıkları moderniteyi içtenlikle benimsemesi ile başlamıştır. Ancak adeta "otoriter bir kurtarıcı" misyonu üstlenen Mustafa Kemal, bu ütopyayı gerçeğe dönüştürmüştür.

ile ön plana çıkan iktidar odaklarının devre dışı bırakılmalarının da önünü açmıştır.²

Cumhuriyet'in ilanının ardından ve Tek Parti Dönemi boyunca dini olandan dünyevi olana geçişi hedefleyen laiklik politikaları katı bir şekilde uygulanmaya devam edilmiştir. Çok partili hayata geçişle birlikte oy kaygısının zemin hazırladığı popülist politikaların kullanışlı hale gelmesi, dinin, tehlikeli bir yükseliş içerisinde olan komünizme kalkan olabileceği düşüncesi ve toplumun artan dinsel talepleri Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) bu katı tutumunu nispeten yumuşatmıştır. 1923'ten bu yana uyguladığı laiklik programını 1947 Kurultayı'nda bir özeleştiriyeye tabî tutan CHP, 1947-1950 yılları arasında kurultay önerilerinin doğrultusunda laiklik programında önemli değişiklikler yapmıştır³ (Toprak, 2009:454). Laiklik meselesinin enine boyuna tartışıldığı kurultayda, birçok milletvekili ve delege Türk toplumunun içinde bulunduğu sosyal, siyasi çözülmenin önüne geçilebilmesi için dinin, özellikle İslam ahlâkının öne çıkarılması gerektiği üzerinde durmuştur (Kara, 2005:183-184).

1948'de Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından imam hatip kursları açılmış, 1949'da ilkökul müfredatına öğrenci velilerinin yazılı izni alınması şartıyla seçimli din dersleri konulmuş, Ankara Üniversitesi'nde bir ilahiyat fakültesinin açılması öngörülmüş, 1948'de ilk defa hacca gitmek isteyenlere döviz verilmiş ve 1949'da, 1925'ten beri kapalı olan türbeler tekrar açılmıştır (Toprak, 2009:454-455; Sencer, 1999:208; Sistemölükbaşı, 1995:88). Bu politika değişiklikleri, uzun süren suskunluk döneminin ardından seslerini duyurmaya çalışan tarikat ve cemaatlerin tekrar gün yüzüne çıkabilmesi ve güç kazanabilmesi için elverişli ortamı hazırlamıştır. Nitekim İslamcı cephede de daha önce değindiğimiz dışlanmışlığı kabul edilmiş hali, 1940'ların sonuna kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra da Türk ve Müslüman kültürüne Cumhuriyet ile ihanet edildiği tezi, İslamcı cephe tarafından sıklıkla dillendirilir olmuştur

²İslami kimlikle tanımlanan kadın kimliğinin Batılı kadın kimliğine benzemesi için özellikle kadının kamusal alana girişini kolaylaştıracak ve bu aşamada önüne çıkması muhtemel engelleri aşmaya dönük düzenlemeler yapılmıştır. 1924'te çıkan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve kadınların kılık kıyafetini doğrudan düzenlemese de 1925'te kabul edilen Kıyafet Kanunu, Cumhuriyet'in kadınların yaşamında yapmak istediği değişiklikleri yapabilmesini ve dini görüntünün kamusal alandan silinmesini kolaylaştırması açısından oldukça önemli olmuştur.

³Binnaz Toprak, "Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi", Ersin Kalaycıoğlu & Ali Yaşar Sarıbay (Der.), Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme, Bursa, Dora Yayınları, 2009:445-458. Aynı makale için bkz. Binnaz Toprak "Türkiye'de Dinin İşlevi", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt XXXIII-Mart-Haziran 1978, No.1-2 s.173-185.

(Mardin, 1991:250). Devletin İslami esaslara göre düzenlenmesi fikri ileri sürülmemiş ve yalnızca İslamiyet’ten uzaklaşmanın, toplumda “maneviyat buhranı” doğurduğu üzerinde durulmuştur (Tunaya, 2003:189). Osmanlı son dönem İslamcılarında farklı olarak 1930-40’lardaki İslamcı eleştirilerin odağı “hastalıklı”, “düşkün” vb. Batılı değerleri temsil eden Kemalistler olduğu gibi “Batı” da bir iç mesele haline gelmiştir (Ahıska, 2009:1060-1061). Bu iç meselenin halli ve batılılaşma eksenli gerçekleştirilen dönüşümler sonucunda kaybolmayan; ama büyük ölçüde “mevzi kaybı”na uğrayan İslam’ın tekrar dirilişi adına Batı ile karşıtlık üzerine kurulan alternatif bir yaşam şekli sunmak ve bu sunuşu gerçekleştirecek kimliği yeniden tanımlamak temel amaç olarak belirlenmiştir. Yeni toplumsal düzende sınıfsal eşitsizliklerin, adaletsizliklerin artarak devam etmesi ve toplumda yükselen beklentilerin gerçekleşmemesi de yüzyıllara dayanan tanışıklığın olduğu bu İslami yoruma dönüşü hızlandırmıştır (Şaylan, 1987:54).

1948’den sonra hem iktidar hem de muhalefet partileri içinde İslamcı gruplar ortaya çıkmıştır (Tunaya, 2003:189). Ancak 1950’de iktidarı devralan Demokrat Parti (DP) ile birlikte -her ne kadar İslamcı eğilimler taşıyorsa da- İslamcılar kendilerini daha rahat ifade etme olanağı bulmuşlardır (Duman, 1998:34). 1950’li yıllardan itibaren uygulanmaya başlanan kapitalist pazar ekonomisi, tarımda makinalaşma ve bu etkenler nedeniyle ortaya çıkan işsizlik ve iç göç, toplumun geniş kesimlerinin politize olmasının önde gelen nedenlerini oluşturmuş (Akkent, 1994:17) ve özellikle kentleşme olgusunun yarattığı toplumsal hareketlilik, 1960’lardan itibaren İslamcı hareketi ve hareketin aktörlerini hızla kamusal alana taşımıştır. Böylece dışarıda kalmayı kabul etmeyen ve ele geçirdiği ilk fırsatta kamusal alanın katı sınırlarını zorlayan İslamcılığın tekrar dirilişine tanık olunmuştur. Dolayısıyla İslam, bu tarihlerde yeni bir fenomen olarak ortaya çıkmaktan ziyade bastırılmış ve görünmez kılınmış köklü bir fenomen olarak siyaset sahnesine çıkmıştır (Çaha, 2004:476). Başlangıçta kitlelerin inançlarını yasaklanmış ve bastırılmış olan özel alanda -çocuklarına dini eğitim verme imkânına kavuşma, bir araya gelerek kitaplar okuma ve buna ilişkin değerleri kolektif biçimde paylaşmak- yaşama talebi, zaman içerisinde kamusal alana taşınmıştır (Çaha, 2004:477). 1960’larda girilen iktidar mücadelesi, “medenileşmiş” ve “batılılaşmış” olan arasında kurulan eşitliğe karşı çıkılarak gündeme getirilmiş ve İslamcı aktörler, tarih sahnesine kendi dinsel inançları ile dönme konusunda teşvik edilmiştir (Göle, 1991:34). Bu aynı zamanda dinin, çağdaş rasyonellik ve aydınlanma

düşüncesinin etkisi altında yitip gideceği inancının gerçekleşmediğini de göstermiştir⁴ (Özdalga, 2007:56).

DP iktidarı ile geniş kapsamlı olmasa da Tek Parti Dönemi ile karşılaştırıldığında kendini tekrar yaşatabilme adına oldukça önemli bir destek bulan, Bulaç'ın (2005) deyimiyle yaşadığı “fetret devri”nin sonuna gelen İslamcılık, tıpkı Cumhuriyet'in yaratmaya çalıştığı “yeni kadın” kimliğinde olduğu gibi Cumhuriyet'in medenileşme projesine karşıtlığını anlatan bir kadın kimliği ile geri gelmiştir. Osmanlı'da siyasi ve düşünsel bir akım olan İslamcılık, bu şekilde fetret devrinin sona ermesiyle birlikte “nöbet değişimi” yaparak İslamcı harekete dönüşmüştür (Bulaç, 2005:64). Entelektüel alanda yeniden faaliyete geçen, Tek Parti Dönemi uygulamalarını ve batılılaşma odaklı yaşanan toplumsal dönüşümün yarattığı infialî ele alan yazılarıyla İslamcı neşriyatı güçlü bir şekilde başlatan İslamcılar -örneğin DP döneminde Eşref Edip ve Necip Fazıl Kısakürek- için dinsel ahlâk, hukuk ve kültürün toplumsal hayatın dışında bırakılması en açık tabirle “dinin elden gitmesi” şeklinde yorumlanmıştır.

“Mahrem” olan kadının dışarı çıkması, erkeklerle aynı mekânları paylaşmaya başlaması ve örtüsünden vazgeçmesi ahlâki açıdan çökmüş bir toplumun habercisi olarak görülmüştür.⁵ Kılık-kıyafette gözlenen değişimlere karşı İslamcılar tarafından Tanzimat'tan itibaren geliştirilen ve yer yer güçlenen bu tepkiselliğin altında yatan temel neden, sembolik düzeyde başlatılan değişimin toplumsal ve kültürel dokuda yapacağı dönüşümden

⁴Göle (2009:618), ortaya çıkan bu durumun var olan toplumsal ilişkiler üzerine kurulan Batı modernliğinin aksine bizde gericilik ile özdeşleştirilen toplumsal dokunun aşılması çabasına dönüştüğü için yerlerine yeni toplumsal ilişkiler kurulmamış olmasının sonucu ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Zürcher (2011:284-285), burada Göle'den farklılaşarak 1950'lerde laiklik uygulamalarının keskin çerçevesinin nispeten aşılmasının, İslam'ın dirilişi olarak görüldüğünü ancak dirilenin tepeden modernleşmeye karşı halkın geleneksel değerleri olduğunu belirtmiştir. Mardin'e göre (1990:111) ise Kemalist aydınlanmacı zihniyet, “kültürün kişilik yaratıcı katında yeni bir anlam yaratamadığı ve yeni bir fonksiyon görmediği için bir rakip ideoloji rolünü oynayamamıştır” (Mardin, 1990:111) dolayısıyla da kültür alanında varlığını sürdüren bu boşluk, 1960'larda örgütlenmeye başlayan ve 1980 sonrası hızlı bir yükselişe geçen İslami oluşumlar tarafından doldurulmaya çalışılmıştır.

⁵Örneğin 1930'da Menemen Olayı'nda “kadınların peçesi kalktı, dünyanın sonu geldi” söylemi ön plana çıkmıştır. 1968'e geldiğimizde Konya'da yaşanan ayaklanmada da kadınların kısa kollu kıyafetler giymeleri konu edilmiş ve kadınlara karşı olan unsur kısa kollu elbiseyi protesto şeklinde belirlemiştir (Mardin, 2009:75).

duyulan kaygı olmuştur.⁶ Tam da bu noktada, kamusal alan ve kamusal alanın “yeni kadını”nın İslamcı muhalefetin eleştirisi noktalarının ana eksenini oluşturması anlaşılır hale gelmiştir. İslamlaşmanın en görünür simgesi olan kadınların örtünmesi, “Müslüman kimliğin işaret dili” olarak belirlenmiştir (Göle, 1998:76). Beklenenin ya da arzu edilenin gerçekleşmediğini örtüleriyle dışarı çıkararak gösteren İslamcı kadınlar, açık bir tebliğ misyonu da yüklenmişlerdir. Yazıları ile gazete ve dergilerde gündeme gelen ve ardından romanları ile büyük yankı uyandıran kadın aktörler, bozulan sessizliğin ortasında “cemiyet” odaklı bir söylemden yararlanmışlardır. Bu yazıda da cemiyetin, bu kadın aktörler için ne anlama geldiği, ne tür bir tehlikenin varlığı üzerinden hareket ettikleri ve söz konusu tehlikenin ortadan kaldırılabilmesi için nasıl bir çözüm yolu üzerinde durdukları incelenecektir. Çalışmada belirlenen tarih aralığının bireysel beklentilerin gerçeğe dönüşmesi çabasından ziyade “dava”ya hizmet parametrelerinin şekillendiği üzerinde durulacaktır. Uzun bir fetret devri yaşadığı öne sürülen, başka bir ifadeyle bozulduğu düşünülen bu cemiyetin yeniden sıhhatine kavuşturulması adına kadınların nasıl bir yol haritası izlemesi gerektiğinin ayrıntıları ele alınacak ve İslamcı kadın kimliğinin oluşumunu sağlayan temalar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ancak belirledikleri temaları ele almadan önce, İslamcı aktörlerin sessizliğini bozan etkenin ne olduğunu ve örtünmenin, bu sessizliğin ortasında ne anlama geldiğini anlamaya çalışmak yararlı olacaktır.

I. Bozulan Sessizliğin Ortasında İslamcı Kadınlar ve Örtüleri

İslamcı hareket, dönemin koşullarına göre farklı oluşum ve söylemler geliştirmekle birlikte Türk siyasal hayatının tüm zaman dilimlerinde varolagelmiştir. II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte imparatorluğun özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlanan gerileyişini ve yaşanan sosyo-politik travmayı durdurmaya yönelik çareler arayan bir siyasi fikir akımı olarak Kara’nın (1986) belirttiği gibi İslam’ı bir bütün olarak hayata yeniden hakim kılmaya çalışmıştır. Parçalanan siyasi birliği kurtarma gayretindeki İslamcı akımın temel eleştirisi noktası da “yeniden hayata hakim kılmanın” önünde engel olarak görülen batılılaşma ve/veya modernleşme dinamiklerine yönelik olmuştur. Cumhuriyet’in ilanının ardından ise birbiri ardına yapılan inkılaplar ile yer yer geri çekilmek, etkinliğini yitirmek ve sessizliğe bürünmek zorunda kalmıştır. Ancak sessizliği, hem zamanın koşullarının yarattığı fırsat

---

⁶Bu konuda geniş bir analiz için bkz. Serpil Sancar Üşür, **İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme**, İmge Kitapevi, Ankara, 1997.

ortamından yararlanma hem de 1960'ların ikinci yarısından itibaren yükselişe geçen sol hareketlere karşı bir kalkan olabilme düşüncesi ile sona ermiştir.⁷

Dönemin en büyük yaklaşan tehlikesi olarak komünizmin gösterilmesi, uyanışın hem gerekçesine hem de meşru zeminine işaret etmiştir. Siyasal ve toplumsal farklılaşmanın ilerlediği bu dönemde ortaya çıkan sol hareket, aktif bir konuma ve geniş bir kitlesel desteğe ulaşmıştır (Kılıç, 1998:351; Tekeli 1989:35-36; Findley, 2011:305-313). Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) kurulması ve 1965 seçimlerinde 15 milletvekili ile parlamentoya girmesi, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) kurulması, 1968'de tüm Avrupa'da yaşanan öğrenci hareketleri, az gelişmişlik, dışa bağımlılık, gelir ve fırsat eşitsizliği, sınıflar arası uçurumlar gibi yapısal sorunların gündeme gelmesi solun bu yükselişinde etkili olmuştur. Devletin varlığı ve sistemin devamlılığını hedef alan sol tehlikenin yaklaştığı, özellikle İslamcı aktörler tarafından dillendirilmeye başlanmıştır. Bu nedenle, cemiyetin pasının silinmesi ve yıllardır süren kabusun yarattığı öne sürülen bu komünizm tehdidinin yok edilebilmesi için İslam'a geri dönüşün mutlaka gerçekleşmesi gerektiği İslamcı hareketin temel savı olarak öne sürülmüştür. Nitekim Eygi (Hazırlıklı olalım! 1967), bu süreçte karşılarında duran en önemli engelin, komünizmin himaye edilmesine karşın İslamiyet'in geri çekilmeye çalışılması olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla bu engeli aşabilmek ve "bu ülkenin hakiki sahibi bulunan halk"ı uyarmak ve uyanık tutabilmek ve İslamiyet'e yapılan kötülüğü kanıtlayabilmek adına birtakım delillerin varlığından bahsetmiştir. Eygi tarafından sunulan bu delillerin birincisi, "en azılı komünistler" olarak tanımlanan "Lenin, Stalin, Marks, Nazım Hikmet, Berthold Brecht" gibi isimlerin eserlerinin serbestçe tercüme edilmesi, basılması, satılması ve okunmasına karşın İslamiyet'e dair birçok eserin basılmasının, satılmasının ve okunmasının yasak olması; ikincisi İslamiyet'e ferdî bakımdan müsamaha edildiğini fakat içtimai yönden asla nefes aldırılmadığını gösteren "din cemiyeti ve partisi kurma" hakkının bulunmaması; üçüncüsü hukuki mevzuatta komünizmin açıktan açığa

⁷Tüm zaman dilimlerinde olduğu gibi 1960 ve 1970'lerde de tek bir İslamcı söylemden ya da bütüncül bir duruştan bahsedebilmek oldukça zor görünmektedir. Bunda girişmiş oldukları hegemonya/hakimiyet mücadelesi nedeniyle sürekli yeniden konumlanmaları ve konumlarını korumak adına mevzi değiştirmeleri (Alankuş-Kural, 1997:7) gibi faktörler etkili olmaktadır. Örneğin 1950'li ve 1960'lı yıllarda milliyetçi, antikomünist ve muhafazakâr bir çizgide yer alarak sağ partileri destekleyen (Yavuz, 2005:92) İslamcı hareketler, bu eğilimlerini 1980'lere kadar devam ettirmişlerdir. Bu öne çıkan antikomünist duruş da laikleşme hareketlerinin sonucu ve batılılaşmanın ileri safhası olarak görülen komünizmin materyalist ve dini uyuşturucu olarak gören yönüne tepki ile belirginlik kazanmıştır (Duran, 2004:133).

suçlanmaması şeklinde sıralanmıştır (Eygi, Hazırlıklı Olalım! 1967). Bu delillerin varlığı, kadının kültürel ve toplumsal dokuda yapması planlanan değişimin önemini arttırdığı gibi İslamlaştırma ya da “manevi diriliş” amacı bu noktada daha ziyade kadın aktörlerin mükellefiyeti arasında yer almaya başlamıştır. Bu mükellefiyet, kadın aktörleri öne çıkardığı gibi kadın aktörlerin yerine getirmesi gereken birtakım mühim vazifeleri de beraberinde getirmiştir. Bu vazifelerden en önemlileri, İslam dininin gerekliliklerini özellikle yazılarında işlemek, insanları dine uygun yaşamaya davet etmek ve kadınların bir “İslam kadını” olabilmeleri için yapmaları ya da yapmamaları gereken şeyleri kadınlara sırasıyla anlatmak olarak belirlenmiştir. İslam dinini yeniden ihya etme ve böylece toplumsal bünyede meydana geldiği iddia edilen hasarı onarma ya da hastalığı tedavi etme amacı ile İslamcı hareketin çerperinde duran kadınlar, kendilerine düşen bu kutsal vazifeleri yerine getirebilmek ve aslında yine İslam’a hizmet etmek amacıyla dışarı çıkmışlardır.

Kadınlar cephesinde dini hassasiyetlerin şekil verdiği bu ilk hareketlilik, milliyetçi-muhafazakâr bir temelde ve belirginleşen maneviyat vurgusu eşliğinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Kadınlar tarafından özellikle vurgulanan ve keskin bir dille eleştirilen nokta, Batı’nın kültürünün modernleşme adı altında Türk-İslam topraklarına ihraç edilmesi olmuştur. Batı’ya ait değer ve normlar, toplumda yozlaşmaya sebep olduğu düşüncesi ile sert bir şekilde eleştirilmiş ve İslam’a geri dönüş çağrısında bulunulmuştur. Müslüman kadınlara rolleri hatırlatılarak örtünmenin dini bir emir ve toplumsal bir gereklilik olduğu anlatılarak modernleşme gayesi ile kendilerine dayatılan kimlik kalıplarından ve görüntülerinden sıyrılarak gerçek Müslüman kimliklerine, annelik ve ev hanımlığı vazifelerine dönmeleri salık verilmiştir. Cemiyetin kurtulması için yapılması gereken, insanlara -özellikle kadınlara- tekrar dinini ve İslami ahlâk kaidelerini hatırlatmak ve isteyerek girmedikleri düşünülen bu yoldan geri dönmelerini sağlamaya çalışmak olarak belirlenmiştir. Zira cemiyetin birer birer “kurtulanlar” tarafından kurtulacağı daha sonra her “kurtulan”ın bir başkasını kurtaracağı ve sonuç itibarıyla dinini unutarak dininden uzaklaşan insanların hidayete ermesi sağlanacağı gibi cemiyetin de hatırlamaya çalıştığı “öz”üne geri döneceği anlatılmaya çalışılmıştır.⁸ Aksi takdirde, “ahlâk ve maneviyat kayıtlarından gün be gün

---

⁸Bu zincirleme devam eden doğru yolu bulma sürecini, Şenler’in Huzur Sokağı adlı romanında da görebilmek mümkündür. Romanın ana kahramanı Bilal’in yaşam tarzı ve ulvî karakteri öncelikle arkadaşı Necati’yi etkileyecektir. Ardından Necati, arkadaşı Seval’i ve küçük kardeşi Ali’yi; daha sonra da Seval tüm aile efradının hidayete ulaşmalarına aracılık edecektir. Şenler de aslında böylesi bir “dava” için yola çıkmışsa

uzaklaşmayı medeniyet addeden bugünkü müflis cemiyet”in mutlak ve kaçınılmaz sonunun, daha sonra yeniden değineceğimiz Şenler’in (2011) *Huzur Sokağı* romanında işlediği Zeynep karakterinin sonu gibi olacağı, başka bir ifadeyle bir yok oluşla karşı karşıya kalınacağı anlatılmıştır.⁹

Yok oluşu önleyebilmek için dışarı çıkan kadınların birincil sorumluluğu daha önce bahsedildiği gibi örtünmeleri ve örtünmenin önemini diğer kadınlara da anlatmaları olarak belirlenmiştir. Örtünme, toplumsal hastalıklara çare bulabilmenin birincil koşulu olarak sunulmuştur. En temel anlamıyla kadın bedeninin ve mahrem olanın yabancından gizlenmesi olarak tanımlanan örtünme (Binark ve Kılıçbay, 2000:9) ya da dönemin dili ile bu “vasıta”, bedenden ziyade kişiliğe odaklanmayı sağlayan ve kadınlar açısından da rahatsız edilmeden ve rahatsız etmeden varlıklarını sürdürmelerine yardımcı olan (Aktaş, 2001:72) olarak kurgulanmıştır. Aynı zamanda bu örtülü giyim şekli ya da tesettürlü giyim, cinselliği mahrem alana taşıyarak toplumsal alandaki kodların cinsellik temelinde şekillenmesini de önleyen bir set olarak kabul edilmiştir (Aktaş, 2001:73; Aktaş, 2007:120). İslamcılar açısından örtünme, kadınları, modernleşme/batılılaşma gâilesiyle kadın ve erkeğin aynı kamusal mekanlarda bulunmasından kaynaklanan gerilimden uzak tutabilmesiyle, başka bir ifadeyle batılılaşmanın yayılışına karşı İslamcı kimliğin korunmasında oldukça önemli olmuştur (Kadıoğlu, 1998:97). İslam açısından örtünmek, özellikle kadın üzerinden kurgulanmış; yalnızca bir giysi olarak ele alınmamış ve kapanmak, gizlenmek, saklanmak gibi anlamlar da yüklenerek kadının “ikinci sınıf”, “ikinci cins” oluşuna kadar anlamların içeriği genişleterek yorumlanmıştır (Gençtürk-Hızal, 2003:75). Berktaş (1996:151) da örtünmenin, -bu geniş yorumu doğrulayacak şekilde- Müslüman kadının dış dünyaya çıkışını sağlayan ya da kolaylaştıran bir araç olduğundan bahsetmiş ve aslında örtünen kadının dışarıya çıksa da içeride olduğu üzerinde durmuştur. Örtünme, kadını her koşulda yine evinde bırakmanın yanında, Bilici’nin (2000:221) de belirttiği gibi kadını erkeğe göre daha bir dinselleştirmiştir. İslam’ın temel emirlerinden biri olarak belirlenen örtünmenin somutluğu, dinin bizatihi görünen yüzü olmuştur. Kamusal alandaki bu somutluk, hem reddedişi göstermiş hem de dine “yeniden dönüş”ü anlatmıştır.

---

da yukarıda bahsedildiği gibi öncelikli mücadelesi kadınların bir “İslam kadını” olarak nasıl yaşamaları ve davranmaları gerektiğini anlatma ekseninde gelişmiştir.

⁹Zeynep, “el değmemiş bir civan kuzusu” olarak Anadolu’dan gelmiştir. Ancak okumak için geldiği İstanbul Üniversitesi’nde tanıştığı arkadaşlarının ya da Şenler’in tabiriyle (2011:24-32), “yaman kurtlar”ın Zeynep’e kurduğu tuzak sonucunda Zeynep, intihara sürüklenmiştir.

Örtünme yoluyla kadın bedeninin yönetimi de gerçekleştirilmiştir. İslami yaşam tarzının sürekliliği ya da yeniden inşa edilerek ihya edilmesi, beden yönetimi ile ilişkilendirmiştir. Berktaş da bedenin yönetimi ile toplumun yönetimi arasındaki koşutluktan, Hobbes’un düzen sorunsalı ile birlikte bahsettiği *Bedendeki Toplum Toplumdaki Beden* başlıklı yazısında genel olarak toplumun sürekliliği ile bedenlerin sürekliliği arasındaki ilişkiye eğilmiştir. İslamcı oluşumlar için de bedenlerin ve özellikle kadın bedeninin denetlenmesi ya da yönetilmesi, toplumun istikrarının, güvenliğinin sağlanabilmesi ve en önemlisi “toplumsal namus”un korunabilmesi adına elzem kabul edilmiştir. İlahi kaygıların merkezine yerleştirilen kadın bedeni, bu yönüyle tehlike de saçmaktadır. Zira kamusal alanda teşhir edilen kadın bedeni hem iştah kabartmakta hem de iki yönlü bir “günah silsilesi”nin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Erkek, gözüne hakim olamayarak kendine dinen haram kılınmış bedenleri seyre dalarak, kadınlar da teşhirin bizzat aktörleri olarak günah işlemiş kabul edilmektedirler. Dolayısıyla bu ikili günah zinciri, ahirete hazırlanma mekânı olarak kabul edilen bu dünyada başlı başına bir problem kaynağı haline gelmektedir. İslamcı kadınlar, söz konusu bu problemin kaynağını ortadan kaldırmak ve bir daha ortaya çıkmaması için yapılması gereken görevleri yerine getirmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda onlar da Köse’nin *Sessizliği Söylemek* (2014) adlı çalışmasında beden denetlenmesi, düzenlenmesi ve hakim olunması gereken bir ifrazat, zorunluluklar ve tutkular alanı olarak görüldüğünü belirttiği “modern beden algısı”na ters düşmemektedirler. Köse’ye göre (2014:7-8) “modern beden algısı”, kadınların cinsel kodlara hapsedilerek bedenselleştirilmeleri, kadınların bedenlerine ilişkin bir hakimiyet sorunu yaşadıklarını ve “rasyonel bir birey” olarak bedenlerine hakim olmak yerine bedenlerinin onlara hakim olduğunu ima eden bir düşünce düzeneğiyle çalışmaktadır. İslamcı kadının örtünmesi ve tüm kadınları örtünmeye davet etmesi, hakim olunamayan ve korunamayan bir beden algısının zihinlere yerleşmiş olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla “modern beden algısı” ile İslamcı kadının zihnine yerleşen bu algı arasında benzerlik/ortaklık karşımıza çıkmaktadır. Kadın bedeninin denetim altına alınmasının modern yaşamın her türlü siyasal ve kültürel yapısına içkin oluşu (Köse, 2014:7-8), bu ortaklığı ya da benzerliği bu yönüyle açıklamaya yardımcı olmaktadır. Kamusal alana katılımları yine bu benzerlik ya da ortaklığın zemininde anlam kazanmakta ve bir gerekliliğin sonucu olarak savunulmaktadır.

II. İslamcı Kadın Kimliğinin Oluşum Süreci ve Kamusal Alanda Alternatif Bedenler

Çok partili hayata geçişle beraber siyasal sistem içerisinde muhalefetin ortak yüzü olan DP'nin on yıllık iktidar dönemi, CHP, bürokrasinin önemli kesimi, öğretim üyeleri, basın ve gençlik hareketi tarafından desteklenen askeri müdahale ile sona ermiştir. Askeri müdahalenin ardından kurulan Milli Birlik Komitesi (MBK), yeni bir anayasanın hazırlık çalışmalarını ivedilikle başlatmıştır. 9 Temmuz 1961'de yapılan referandumun ardından % 61,7 evet oyuyla kabul edilen 1961 Anayasası ile pek çok yeni kurum özellikle de Senato ve Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Güçlü yürütmenin ortaya çıkışını engellemek için güçler ayrılığını diğer dengeleyici unsurlarla birlikte kabul eden yeni anayasa, selefine göre çok daha liberal bir içerikle hazırlanmıştır (Lewis, 2010:15-16). Anayasanın sahip olduğu bu liberal hükümler, nüfus artışıyla ve hem sağda hem solda yeni siyasal hareketlerin aniden çoğalmasına yol açan “uzun vadeli bir siyasal hareketlilik eğilimiyle” birleşmiştir (Findley, 2011:313). Bu siyasal hareketlilik, kamusal alana yeni siyasi aktörleri ve onların toplum projelerini taşımıştır.

1961 Anayasası'nın ortadan kaldırdığı ya da yarattığı yeni koşullar, ülkenin değişen sosyo-ekonomik yapısı ve uluslararası konjonktürün etkisi, 1965 sonrası Türkiye'de yeni bir dönem başlatmıştır. Hızlanan demokratikleşme ve liberalleşme politikaları, siyasi yelpazenin tüm kanatları için canlanmanın seyrini ve yönünü etkilemiştir. Nitekim ortaya çıkan yeni siyasal ve toplumsal mekânlardan, İslamcı oluşumlar kendine yeni “fırsat alanları” yaratarak çıkmışlardır. “Fırsat alanları”ni etkili kullanmanın yanında dönemin en büyük ve yaklaşan tehlikesi olan komünizmi durdurma gayesi de İslamcı hareketlerin “dondurulmuş”¹⁰ kalıplarını kırmalarını sağlamıştır. Bu ikili çıkış noktası, İslamcı hareketlerin antikomünist ve muhafazakâr özellikler kazanmasını sağladığı gibi yerel ve milliyetçi söyleme eklenmesinin de nedenini açıklamıştır. Manevi değerlere tekrar sarılarak cemiyetin kurtarılması gerektiği, İslamcı hareketin 1960'larda başlayan ve 1970'lerde de devam eden temel söylemi haline gelmiştir.

İslamcı hareketin aktörlerinin kamusal alana çıkışına, batılılaşma/modernleşme ile zarar gören ya da “kayba uğrayan Müslümanlık bilinci”ni yeniden diriltme ile ilgili muhalif bir duruş şekil vermiştir (Aktaş, 1992:27). Erkek aktörlerin ardından karşıtlığın asıl göstergesi olarak 1960'ların

¹⁰M. Mücahit Küçükylmaz, **Türkiye'de Siyasal Katılım, Tek Partiden Ak Parti'ye Siyasal İslam ve Demokrasi Tartışmaları**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2009, s.71'den ödünc alınmıştır.

ikinci yarısından itibaren örtünme talebiyle Merçil’in “ilk nesil İslamcı kadınlar” olarak adlandırdığı kadın aktörler de dışarı çıkmışlardır. Örtünerek kamusal alanda var olma talebiyle İslamcı bir kadın kimliği sunan hareket; laiklik, batılılaşma, modernleşme vb. etrafındaki tartışmalarda kadınların ve toplumsal cinsiyet kimliğinin bir kez daha merkezi bir rol oynamasına yol açmıştır (Göle, 2003:117). Kemalist projede olduğu gibi kadınlar burada da yine bir projenin taşıyıcısı, üstelik onun en önemli sınavı olan modernlikle ilişkisindeki “vicdan rahatlatan sancağı” olarak var olmuşlardır (Türkmen, 2007:137). Sayıları az olmakla birlikte toplumsal aktör olarak kamusal alanın evrenselci söylemine karşı durarak dışarı çıkmaya başlayan bu kadınların en önemli özelliği, Cumhuriyet’in yaratmaya çalıştığı “yeni kadın” tipini yansıtmamaları, aksine bu kadın kimliğine aykırı ve tehditkâr bir duruş benimsemeleri olmuştur.¹¹ Bu duruş, İslami değerlere ve onun kadın için öngördüğü yaşama biçimine geri dönme isteğinin simgesel ifadesi olarak ortaya çıkmıştır (Tekeli, 1988:331). Kamusal alanın ahlâkileştirilmesine ve “İslam nizamı”na aykırı düşen yapısından soyutlanmasına dayanan “İslamileştirme projesi”nin oluşturulmasında kadının ahlâki temizliği-tesettürlü görünürlüğü projenin en önemli “taşıyıcı ayağı” olarak görülmüş ve “kadın bedeninin bayraklığı bu kez örtü ile simgelenen bir inanç çerçevesinin kamusal ifadesi” olmuştur (Türkmen, 2007:135). Batı’da da laikleşme süreci sonunda benzer bir süreç yaşanmış ve “dinsel kalıplar, motifler, imgeler ve uygulamalar kültürün genel akışı içine girerek aile ve cinsellik çevresinde dönen bir ahlaki söylem” yaratılmıştır (Berktaş, 2009:25).

---

¹¹Siyasi bir talep olarak örtünme eğiliminin her geçen gün artması, yükselen İslamcı hareketlerle modernist seçkinleri karşı karşıya getirmekte gecikmemiştir. Laikliğin yerleşmesi, Batı’nın modernleştirici etkisi, kentleşme ve sanayileşme sürecinin hızlanması gibi etkenler sayesinde modernistlerin kenarda bir yerde kalmasını beklediği İslamcı ideolojinin (Sakaranaho, 2006:336), kadın ve kadının kamusal alandaki görüntüsünün yeniden kurgulanması gayreti ile ortaya çıkışı iki kutbun karşıtlığını belirginleştirmiştir. Kamusal alan ve kamusal alanda Cumhuriyet ile birlikte yaratılan kadın kimliğine yönelik karşıtlık ve taraftarlık, “gericilik” ve “ilericilik” çerçevesinde kadının toplumsal ve hukuki statüsünü tartışmaya açmıştır. Kemalistler için örtünme, kadının ikincilleştirilmesinin ve ezilmesinin göstergesi olurken; İslamcılar için örtünme, dinin kesin bir emri olduğu gibi kadının cinsel olarak sömürülmesinin önündeki en büyük engel olarak görülmüştür. Dolayısıyla İslamcı kesim için İslamiyet ile kurulan bağ ve Türk kültürünün önemli bir parçası olan başörtüsünün (Navaro Yashin, 2002:247) bu şekilde yeniden benimsenmesi, güçlü bir kendini kabul ettirme isteğini yansıttığı gibi neredeyse İslamiyet’in yeniden kabulü anlamına gelmiştir (Göle, 1998:78).

1970’li yıllar boyunca solun ulaştığı bu güç ve kitle desteği, tehdit tanımlamalarını da beraberinde getirmiştir. Devletin varlığı ve sistemin devamlılığını hedef alan sol tehlikenin yaklaştığı, toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından dillendirilmeye başlanmıştır. “Kızıl küfür” olarak adlandırılan ve “birtakım kanı bozuklar” aracılığıyla milli bünyeye girdiği düşünülen komünizmi bertaraf etme amacıyla oldukça açık bir mücadele çağrısı yapılmıştır.¹² Komünizme karşı başlatılacak savaşın, yalnızca devletin ya da polisin gayreti ile değil; “topyekûn milli bir savaş” olarak görüldüğü zaman kazanılabileceği belirtilmiştir. Genellikle gazete ve dergilerde yayınlanan yazılar aracılığıyla başlatılan bu mücadelenin hedef kitlesi, yeni nesil ve benliğinden uzaklaşmış kadınlar olmuştur. Bu hedef kitleye ulaşmak, kamusal alanda yerlerini almaya başlayan İslamcı aktörler tarafından Tanzimat’tan beri unutulmuş İslam ruhu adına, başarı ve kazanım olarak değerlendirilmiştir.

İslamcı kadın kimliğini oluşturan ana öğeler de örtünme eğilimi, batılılaşma ile eş değer görülen modernleşme sürecinin toplumsal-kültürel dokuda yarattığı tahribatı durdurmaya yönelik İslam’a geri dönüş çağrısı ve bu misyonun belirlediği kamusal alandaki vaizelik rolü olmuştur. Bu rolün öne çıkmasında ve gönüllülük içerisinde yerine getirilmesinde *Risale-i Nur* adlı temel eseri ve “talebe-i nur” denilen takipçileri ile oldukça geniş bir kesime - başlangıçta yalnızca erkeklere daha sonra kadın gruplarına da- ulaşmayı başaran ve “laik teleoloji”ye karşı çıkışıyla yaşadığı dönemin en etkili isimlerinden biri haline gelen Said Nursi’nin (1873-1960) kadınlara seslenişi oldukça etkili olmuştur (Findley, 2011:247, 286, 287).

Yazı alanında faaliyet gösteren İslamcı kadınlar, 1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren Bugün, Yeni İstiklal, İttihat ve Yeni Asya gibi dindar bir okuyucu kitlesi için yayımlanan gazetelerde tesettürün önemi, günlük hayatın İslamileştirilmesi, çocukların İslami ilkelere göre yetiştirilmesi, İslami eğitim ve öğretim, İslam tarihi, tesettür, açık giyimlerin ve modanın toplumda yarattığı tahribat, örnek Müslüman kadınlar gibi konularda yazmaya ve bu yazıları aracılığıyla kamusal alanda kendilerine bir yer edinmeye başlamışlardır (Merçil, 2002:61; Aktaş, 2005:830). Yazmanın etkin bir eylemlilik olarak kabul edildiği bu dönemde, geniş kitlelere yazı yoluyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Genç kadınlara seslenmeyi amaçlayan ve onları İslami yaşam tarzına uygun yaşamaya davet eden “ilk nesil İslamcı kadınlar” için yazmak, hem kenara çekilmenin yarattığı huzursuzluğun giderilmesi hem de içinden çıkılmaz hale geldiği düşünülen yozlaşmanın durdurulması adına oldukça önemli bir araç olmuştur.

¹²Bkz. Mehmet Şevket Eygi, **Komünizme Karşı İslamiyet**, 7 Kasım 1967 Bugün.

1967’den itibaren İslamcı kadınların -öncelikle “eli kalem tutanlar”ın- dışarı çıkışlarındaki temel gaye, cemiyetin kurtarılması için yılmadan mücadele etmek olarak belirlenmiştir. Bu nedenle de yeni nesle ve kadınlara ulaşılmaya çalışılmış ve herhangi bir bireysel beklenti içerisinde olunmamıştır. Geçmişe atıfta bulunulan ve özlemlerle aranan yeni nesil ve örnek Müslüman kadın ise Osmanlı’nın “anlı şanlı” dönemlerinde bulunmuştur. Asr-ı Saadet Dönemi’nde yaşayan kadınlar öncelikle övgüye lâyık olanlar şeklinde karşımıza çıksa da dönemin milliyetçi-muhafazakâr söylemine olan yakınlığı ve Cumhuriyet’in laikleşme hamleleri nedeniyle ortaya çıkan bedbahtlığı daha belirgin gösterebilmek amacıyla imparatorluğun parlak dönemleri kahramanları ile birlikte ele alınmıştır. Kadınların örtünmesini birincil öncelik olarak belirleyen bu kadınlar, Anadolu şehir ve kasabalarını gezerek de kadınlara İslam dinini tebliğ etmeye çalışmışlardır¹³ (Merçil, 2002:61). Bu “ilk nesil İslamcı kadınlar” arasında gazete yazıları, insanları hidayete çağırdığı romanları ve özellikle ülke genelinde düzenlediği yüzlerce konferansla dikkatleri üzerine çekmeyi başaran Şule Yüksel Şenler olmuştur. Geleneksel kadın-erkek rolleri üzerinde durarak bu rollerin itina ile yerine getirilmesi gerektiğini anlatan ve bir “İslam kadını” tarifi yapan Şenler, belirlediği başörtüsü modeli ile kamuoyunda büyük yankı uyandırdığı gibi, İslamcı kadınlar arasında dışarı çıkmayı başarmış öncü isimlerden de biri olmuştur.

III. “Dışarı Çıkış”ın Öncüsü: Şule Yüksel Şenler

1938’de Kayseri’de doğan Şenler, hikâye yazarak başladığı yazı hayatına 1967’de Mehmet Şevket Eygi’den aldığı teklif üzerine Bugün Gazetesi’nde köşe yazarlığı ile devam etmiştir. Gazetede ilk yazısını da “İslam Kadını” başlığı ile yazmış ve Cumhuriyet Dönemi’nin ilk İslamcı kadın dergisi olan Seher Vakti’ni aynı yıl yayımlamaya başlamıştır. Yine 1967’de görüntüsü ve fikirleri arasında tezat olduğunu düşünerek ve ağabeyinin telkinlerinin de etkisi ile başını örtme kararı alan Şenler, Audrey Hepburn’un *Roma Tatili* filmindeki bir kıyafetinden esinlenerek oluşturduğu ve ‘Şulebaş’ olarak anılmaya başlanan

---

¹³1970’li yılların ikinci yarısından itibaren artan dernek çalışmalarını da tebliğ amacına dönük faaliyetler şekillendirmiştir. Ramazanoğlu’na göre (2005:806) bu çaba, yaşanan hayatı yeniden anlamlandırma yolunda büyük bir cevap arayışın argümanları olmuştur. Modernleşmenin dünya ölçeğinde benimsediği emperyal yaklaşımlar, Avrupalı ve Amerikalı insanları önceleyen hukuki düzenlemeler, çifte standartlı tavır alışlar, modernleşme dayatması altındaki Müslüman uluslarda kendi kuşatıcı değerlerini keşfetme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

başörtüsü modeli ile bir sembol haline gelmiştir.¹⁴ 67 il ve yaklaşık 600 ilçeyi dolaşarak verdiği *Dün, Bugün, Yarın, İslam'da Kadının Yeri ve Mükellefiyetleri, Türkiye'de Manevi Buhran* başlıklarından oluşan yüzlerce konferans düzenlemiştir. Kadınların neden örtünmeleri gerektiği ve İslam'da kadının yerinin ne olduğu, konferanslarının ana temasını oluşturmuştur. Bu sorular etrafında şekillenen ve seri halinde devam eden konferanslarında geniş kitlelere ulaşarak toplumun farklı kesimlerinden kadınları etkilemeyi başarmıştır.

Konferanslarında örtünmenin gerekliliğini ve dini bir emir olduğunu, her konferansın sonunda konferansa katılan kadınlara üç defa tekrarlattığı örtü ayetleriyle güçlendirerek açıklayan Şenler'in asıl ulaşmak istediği kitle, yeni nesil ve özellikle genç kadınlar olmuştur.¹⁵ Konferanslar, gazete yazıları, dini mesajlar veren romanlar ile de belirlenen bu asıl hedef kitleye ulaşılmaya çalışılmıştır. Cemiyetin içinde bulunduğu kötü gidişatın nedenini yeni neslin ve kadının ahlâk yoksunluğunda arayan Şenler, bu duruma bir son vermek ve “doğru” olanı anlatmak için dışarı çıktığını belirtmiştir. Bir “dava” uğruna yola çıktığını her fırsatta dile getirmiş ve “dava”nın içeriğini de Müslüman kadını

---

¹⁴Yıllar sonra yaptığı bir söyleşide 1970'lerde kullanılan başörtüsünün geleneksel olması, İslam'ın örtünme emrini tam anlamıyla yerine getirmemesi ve geleneksel şekilde başını örten insanların kaba, görgüsüz ve ikinci sınıf insan olarak görülmesinden ötürü toplumu bu ön yargılardan kurtarmak amacıyla böyle bir başörtüsü modeli geliştirdiğini ifade etmiştir. Bu başörtüsü modelini nasıl geliştirdiğini ise şöyle anlatmıştır: “Rüzgarda saçım açılmasın diye örtümü arkadan bağlama ihtiyacı hissettim. Bunu da kendime göre bir stile soktum. Hatta Avrupa mankenlerinin dergilerdeki fotoğraflarında şapkalarının yerine başörtüsü yerleştirerek yeni tarzlar oluşturmaya çalışıyordum. Bu yapığım çalışmaları daha sonra hayata geçiriyor, konferanslarıma bu kıyafetlerle gidiyordum. Bu da kadınlar tarafından büyük bir hayranlıkla kabul ediliyordu.”
Erişim için bkz. http://www.sabah.com.tr/fotohaber/gundem/sulebasin_mucidi_davasini_anlatti/27752

¹⁵Yeni nesil ya da gençler mevzuu/konusu, dönemin öne çıkan isimlerinden Mehmet Şevket Eygi'nin yazılarında da sıklıkla rastlanan başlıklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. “Üzerinde en fazla durulacak meselelerden biri” olarak gençliği ele alan Eygi, 1 Kasım 1967'de Bugün Gazetesi'ndeki köşesinde gençliğin öneminden bahsetmektedir: “...Dikkat ederseniz komünizm ve dinsizlik cereyanları hep gençlikle meşgul oluyor; onları zehirlemeye çalışıyorlar. Çünkü, memleketin istikbâli onlara aittir. Bu ülkeyi, bu devleti onlar devr alacaklardır... Biz gençlikle ilgilenmeyebiliriz. Fakat, unutmayalım ki, komünistler, dinsizler, masonlar ilgileniyorlar, hem de pek hararetli bir şekilde.” Bkz. Mehmet Şevket Eygi, (1967, 1 Kasım), *Gençliğe Eğilelim, Bugün*.

bilerek isteyerek girmediği düşünülen yoldan geri döndürerek onu tekrar ailesine ve evine kavuşturmak için çalışmak oluşturmuştur (Şenler, t.y.).

Şenler’e göre (2011:57), bugün ahlâk, fazilet, hayâ ve iffet sembolü olan Müslüman kadınların birçoğu, feminizm, ateizm, özgürlük ve çağdaşlık iddialarıyla hayâ ve hicap duygularını kaybettiği gibi Batı’ya benzeme çabası, maneviyatta derin boşluklar yaratmış, bu sürece sükût da eşlik etmiştir. Ortaya çıkan “modern zihniyetli (!) kadın”, üzerinde işleyen menfi ellerin yıllarca süren çalışmaları ile şuur ve iz’anını kaybetmiş, anneleri ve nineleri ile alay edilerek kompleks içine düşürülmüş ve dününden koparılmıştır (Şenler, t.y.:40). Dününden koparıldığı gibi bu dünyanın ötesinde kendisini bekleyen bir yarının mevcudiyetinden de bihaber bir şekilde yaşaması sağlanmıştır (Şenler, t.y.:40-41). Cemiyet ise yine Şenler’e göre, “fikir, düşünce, yaşayış ve inançları birbirine benzemeyen, birbirine zıd gidişatlı insan topluluklarından teşekkül etmiştir. Ailede ve okulda hakiki manada bir din eğitimi göremeyen nesiller, bazı hallerde Yaradanını dahi istihfaf, hatta inkâr edebilecek kadar boş ve gâfil” (t.y.:40) yetişmişlerdir. Şenler, açık bir mücadele ve direnme çağrısının okunduğu yazılarında özellikle kadın okuyuculara yıllardır süren bu suskunluk devrinin sona erdiğini ve artık silkinme zamanının geldiğini hatırlatmıştır. Müslüman kadını benliğinden kopararak çırılçıplak sokaklara fırlatmak ve cemiyeti batılılaşma uğruna özüne yabancılaştırmak için girişilen her türlü yıkıcı faaliyete karşı eziyete ve sıkıntıya katlanmayı göze alarak “kutsal bir vazife”yi yerine getirmek adına “müdrük, ihlâslı ve sadık iman hizmetkârları” (Şenler, t.y.:40-41) olarak mücahideleri dışarı çıkmaya davet etmiştir.

Şenler, susarak sabretmenin bir Müslüman için kahredici bir hâl olduğuna değinerek ruh asaletinden, fazilet duygularından ve ahlâk kaidelerinden mahrum yetiştirilen “maneviyata muhtaç on binlerce iman dilencisi”ne yurdun dört bir yanında hakikatleri anlatmasını salık vermiştir. “Tebliğ” olarak adlandırılan bu görevi yerine getirerek İslam’a ve insanlığa hizmet etmenin zorunluluğunu vurgulamıştır:

Halkı uyandırmak, Hak’kı tavsiye etmek, iyi ve güzel amelleri telkîn etmek eli kalem tutan, dili dönen, îmanlı her müslümanın aslî vazifesidir.

Bize gelince: Bizler de elimiz kalem tuttuğu müddetçe, “mızraklı ilmihâl” sözünü iftihar vesilesi sayarak Hak’kı ve hakikati yaradan’ın rızâsı dâiresinde yazmağa, muhtaç olanlara duyurmağa mecburuz (Şenler, Mecburuz, 1967).

Şenler, uyarma ve bilgilendirme meselesini bu şekilde hak ve hakikat ile ilişkilendirmiş, kadınları örtünmeye davet ettiği gibi bu bilincin ışığında, “tahrib edileni yeniden tamir” için gönüllü bir katılım çağrısı yapmıştır:

...Şimdi artık, bu kararın ışığı altında kalem yürütecek, kadını örtülü olmaya davet edecek, örtünün faide ve güzelliklerini telkin edecek pek çok kaleme ihtiyacımız var. Bu bahsin müdafaa ve mülahazasını sadece bir kaleme münhasır kılmak, bizi gaye ve neticeye daha geç vâsil edecektir. Bunun için tesettür bahsini işleyecek kadın. İslami hayat atmosferine idhal edecek kalemler çoğalmalı, tahrib edileni yeniden tamir cihetine gidilmelidir (Şenler, Açık Teşekkür Yazısı, 1967).

Bu bağlamda dışarı çıkış da “dini bilgi ve terbiyeden mahrum yetişmiş Türk genci”ne ve soyularak teşhir edildiği öne sürülen Müslüman Türk kadınına, İslam’ı anlatmak ve hidayete ulaşmalarına aracılık etme amacı taşıdığı sürece kutsallık ve meşruiyet kazanmıştır. Bu dışarı çıkış, kendi adına kamusal alanın olanaklarından yararlanmak değil; daha ziyade davanın her ne pahasına olursa olsun başarıya ulaşması ve kutsal vazifenin yerine getirilmesi etrafında şekillenmiştir. Kadına ulaşma ve onu yolundan döndürme, İslamcı hareketin kadın aktörlerinin yegâne görevi ve gayesi haline gelmiştir. Kadın, “imanlı cemiyet” için de ahlâkı yok edilen ve dinden uzaklaşan cemiyet için de en önemli vasıta olarak kabul edilmiştir:

Kadın; İslamiyet’i zayıflatmak, ahlâkı yıkmak, imanlı ve şahsiyetli cemiyetlerin teşekkülünde en büyük ve en müessir vasıta! Ve biz ümid ediyoruz ki; kalbimizde derin şerhalar açan ve her an için için kanayan yarayı sarıp tedavi edecek olan da yine bu vasıtaadır (Şenler, Açık Teşekkür Yazısı, 1967).

Cemiyetlerin istikbalini zedeleyen ya da var olan derin yarayı tedavi ederek cemiyetleri göklere çıkararak en önemli vasıta olan kadının örtüsü ise kadının cemiyetteki saygınlığının ve değerinin vasıtası olarak görülmüştür:

Örtü, kadını şahsiyet sahibi, saygı değer bir hanımefendi, hürmet telkin eden kıymetli bir varlık vasfını haiz kılan en kuvvetli bir vasıtaadır. (Şenler, Örtü Kadına Şahsiyet Kazandırır, 1970).

Şenler’in kadın ve örtünme konularında bu etkili çıkışı karşısında en büyük tepki, Kemalist kadınlardan gelmiştir. Türk Kadınlar Birliği ve Üniversiteli Kadınlar Derneği dahil olmak üzere birçok kadın derneği, Şenler’in yazdıklarına karşı açıklama yapmış ve Türk kadınının ve Türkiye’nin geriye dönmesinin artık mümkün olmadığını vurgulamışlardır (Aksoy, 2005:145). “Dini siyasete alet etmekten” hakkında sayısız davalar açılmışsa da dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a hakareten yargılandığı dava, mahkûmiyetle sonuçlanmış ve Şenler, cezaevine giren ilk başörtülü eylemci olmuştur. “İslamileştirme projesi”nin en önemli bileşeni olan örtünme eğiliminin yaygınlaşmasında ve İslamcı kadın kimliğinin tanımlanmasında en etkili isim olmayı başarmıştır.

A. “Dışarı Çıkış”ın En Önemli Nedeni: Modernleşmenin Yarattığı Ahlâki Bunalım ve Toplumsal Yozlaşmanın Esiri Olan Cemiyetin Kurtarılması

1967-1980 arası dönemde Şenler öncülüğünde tanımlanmaya başlanan İslamcı kadın kimliği, cemiyetin kurtarılması gerektiği düşüncesi ve söylemi üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. Kendilerine düşen rol ve görevleri yerine getirmek adına dışarı çıkan kadın aktörlerin temel sorunsalını, belirlenen bu rol ve görevlerine uygun düşecek şekilde derin bir ahlâki buhran içinde kıvranan cemiyeti ve evinden koparılarak sokağa terk edilen kadını İslami kaidelerle yeniden kuşatmak ve bu kadının huzura erişmesine aracılık etmek oluşturmuştur. Bu mühim vazifenin bir an önce faaliyete geçmeyi gerektirdiği ve bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı bir şekilde ilerlediği belirtilmiştir. Çözümünde geç kalınmış bir mesele haline gelen ve bu nedenle de yer yer kemikleşen yapılarla örülen cemiyetin içinde bulunduğu öne sürülen bu kötü gidişattan kurtarılabilmesi oldukça meşakkatli bir yol olarak çizilmiştir. Bu sürecin zor ve yavaş ilerlemesinde Güneş’e göre, İslam’dan ve o “ulvî hakikat”ten yıllar yılı uzak kalınması etkili olmuştur (Güneş, Gelin Kızın Rüyası (3), 1973). Bu süreç, hem genel olarak İslamcı hareket hem de İslamcı kadınlar tarafından “Osmanlı nizamı”nı derinden etkileyen Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile başlatılmış ve bu fermanın, kısa bir süre içerisinde “Avrupalılaşmak” adına kültürel ve toplumsal yapıyı dönüşüme zorladığı kabul edilmiştir.

Aykenar’a göre, “...Bir zamanlar üç kıt’ada at koşturan, bütün dünya devletlerinin önünde saygı ile eğildiği, kuvvetli adaleti ile ve kurmuş olduğu birleştirici devlet idaresi sayesinde her çeşitten halkı aynı bayrak altında yaşatan üç kıt’ada hakimiyet kurmuş büyük bir devlet” (Aykenar, Acaba Hangi Kuvvet, 1973) olan Osmanlı, “Frenk adabı” olarak adlandırılan Batı’nın kültürünün içeri sızması ile her geçen gün bir çıkmaza doğru yuvarlanmıştır. Yine Aykenar’a göre, büyük ve cihana korku salan imparatorluğun düştüğü bu hâl, içini kemiren hastalığın çaresini Batı’da aramaya başlaması ile birlikte ortaya çıkmıştır. Kendisine hayat veren ruhu, onun dimdik ayakta durmasını sağlayan, “bütün devletler üstüne çıkararak O’na yeni bir çağ açtıran, zamanın en medeni milleti olma seviyesine yükselten” iman kuvvetini ve İslam şuurunu unutmamıştır (Aykenar, Acaba Hangi Kuvvet, 1973). Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu için batılınlaşmak temel gaye olmuş, eski ihtişamlı günlerinin geri gelmesi için bu benzemenin bir zorunluluk olduğu düşünülmeye başlanmıştır. Bu benzeme çabası nedeniyle Osmanlı’da yaşadığı belirtilen ahlâk timsali kadın, Batı’nın sömürgeci emellerinin kurbanı olmuştur. Ayrıca esaret ile

eşleştirilen örtüsü çıkarılmış ve “kafes olarak çizilen evinden koparılarak kendisini yoracak, üzecek ve sıkıntıya düşürecek dışarıya bırakılmıştır.¹⁶

Kurtuluş Savaşı ile hüsrana uğratılan Batı'nın sömürgeci devletlerinin yıkıcı emellerinden vazgeçtiği ve bir daha geri dönmek üzere gittiği düşünülürken Batı'ya benzeme ve Batılı olma gayesi Şenler'e göre, bu kez yine içerden gelmiştir. Cumhuriyet'in ilanının ardından da bu amaca ulaşabilmek için yapılan inkılaplar hızla uygulanmaya başlanmış ve laikleşme politikaları ile gönüllerde yeri doldurulamaz büyük bir boşluk ortaya çıkmıştır. Kadının üzerinde taşıdığı iman elbisesi çıkarılmaya ve kadın, medeniyet alameti olarak yeniden yaratılmaya çalışılmıştır. “Ailenin ve cemiyetin temel direği olan kadın ifsad edilmiş, neticede önce aile müesseseleri ve daha sonra da dolayısıyla cemiyet, bugünkü tefessühe kolayca yuvarlanmıştır” (Şenler, Ne o beyler? Bu ne telâş?, 1967). “İslamiyetin yüce emirlerini terk eden milletin” hayatına kargaşalık, huzursuzluk hakim olmuş ve “zehir gibi bir hayat” ortaya çıkmıştır (Şenler, Selamet Gemisi, 1967). Bilinmezliğin içine yuvarlanan insan, dininden uzaklaşmış ve Hıristiyanlıktan beslenen Batı medeniyetinin tutsağı haline gelmiştir. Kendi kimliğini unutarak kültürüne yabancılaştığı gibi derin bir manevi boşluğun içine düşmüştür. Bu manevi boşluk, insanları zihinlerde tasarlanması güç inançlara ve inançsızlıklara sürüklemiş ve bu nedenle de cemiyet, her geçen gün artan bir ahlâk buhranı içinde kıvrır hale gelmiştir. Bu sükut ve bu ahlâken düşüşün sebepleri ise şu şekilde özetlenmiştir:

Bir millet düşünün: Dînini, maneviyatını, manevî değerlerini, milli örf ve âdetlerini bir silkinişte tepeleyen, çiğneyen, terk eden bir millet. Böyle bir milletten yüksek bir ahlâka, hattâ yükseği bir yana, sadece “ahlâk”a sahip olmasını beklemek, muhakkak ki büyük bir hamakattir (Şenler, Selamet Gemisi, 1967).

Bu ahlâki düşüşten kurtulmanın ve eski saadet ve huzur dolu günlere kavuşabilmenin yolunun da İslamiyet'e yeniden dönüşten geçtiği belirtilmiştir:

...

Şu halde eski ahlâk, eski fazilet, eski şahsiyet, eski şan, eski şeref, eski saadet ve eski huzurumuza yeniden kavuşmak ve bu ahlâki buhrandan

¹⁶“Kafes” tanımlaması Mehmet Şevket Eygi tarafından kullanılmıştır. 28 Ekim 1967'deki “Medeni İsviçre” başlıklı yazısında “kafes”in ne anlama geldiğini anlatmıştır: “...Türk kadını kafes arkasından çıkarılmıştır. Ancak evdeki kafesten kurtulmuştur amma sokakta kafeslenmiştir. Türk kadını kafesten kurtulmamıştır. Sadece ev kafesinden sokak kafesine girmiştir. Acaba birinci kafes ikincisinden daha ehven değil miydi?” Bkz. Mehmet Şevket Eygi, (1967, 28 Ekim), Medeni İsviçre, Bugün.

kurtulmak istiyorsak, İslâmiyete yeniden dört elle sarılıp, kendimizi Allah’ın emirlerinden dışarı çıkmamaya mecbur etmeliyiz. Ve buna mecburuz da (Şenler, Selamet Gemisi, 1967).

Manevi değerlerini kaybetmiş ve ahlak bozukluğu içerisinde olan cemiyetin yakalandığı bu amansız hastalığının çaresinin de dolayısıyla imanda gizli olduğu vurgulanmıştır:

İnsanlık aleminin düşmüş bulunduğu bu seviyesiz durumdan kurtulup, hayat seviyesinin yükselebilmesi için şahısların manen takviye ve terbiye edilmeleri elzemdir. Manâdan uzaklaşma insanı hayvaniyete yaklaştırır. İnsanın insanlık vasıflarını kazanabilmesi tam insani bir olgunluğa erişebilmesi için manevi cihazat ile donatılması gerekir. Manevî cihazatın ön emelisi de imandır (Aykenar, Olgunlaşmak, 1973).

Nitekim ideal bir cemiyet olarak kabul edilen Osmanlı’nın üç kıtada hakimiyet sağlamasında ve yukarıda bahsedilen bu mutlu günleri tüm fertleri ile birlikte yaşamasında ve koskoca dünyaya insanlık dersi vermesinde “İslamî İslamca” yaşamasının etkili olduğu belirtilmiş, ancak “İslamî İslamca” yaşamının bugünün cemiyetinde pek de mümkün olmadığı ileri sürülmüştür:

“Evet, İslamî İslamca yaşamak. Ama nerede ve nasıl? Câmilerin meyas; sinema, tiyatro ve gazino gibi eğlence mahallerinin şen şakrak olduğu cemiyetlerde mi? Veya (riâyetkarlar müstesna); vicdanları kararmış, ruhları sönmüş, îmânları tefessüh etmiş, dejenerek bir topluluğun meydana getirdiği bedbaht bir ülkede mi? Yoksa İslamca yaşamayı bir hayat düsturu ve ilahi bir nizam olarak gaye edinmişlerin hak ve hürriyetlerini ihlâl ve gasb edici müstebid bir demokrasi anlayışının hüküm fermâ olduğu bir diyâr-ı ibretnümâda mı? (Şenler, Beklenen Sabahlar, 1967).

Umutsuz görünen bu tabloya rağmen yine de geleceğe dair bir umut kaynağı aranmış ve gençlere bu kutsal yaşam şeklinin sevdirmesi ve aşılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Cemiyetin üzerine sinmiş başıboşluğu ve serkeşliği ortadan kaldırılabilmenin, başka bir ifadeyle ona kendi özünü hatırlatarak onu kurtarmanın ve yenilemenin yolu, genç nesle ulaşarak önce ona İslamca yaşamayı öğretmekten geçtiği belirtilmiştir. Osmanlı’nın “namlı ve şanlı” dönemlerinde rastlanan ve Şenler’in “ideal gençlik” olarak adlandırdığı “dünün gençliği” ise her açıdan ahlâk timsali ve manevi açıdan güçlü bir gençlik olarak görülmüştür:

...ideal gençlik denildi mi, benim aklıma dünün gençliği gelir.

Zira bütün yüksek vasıfları üzerinde toplamıştır bu gençlik...Her şeyden evvel genç, gençliğini bilir, yaşlı ve tecrübeli büyüklerinin işlerine burnunu sokmaya kalkışmazdı o devirlerde...

...

Hâsılı dinine, maneviyatına, vatanına ve milletine sıdk ile bağlı, dindar, vatanperver, örf, adet ve an'anelerine son derece riayetkâr, edepli, terbiyeli, faziletli, manevi değerlere karşı saygılı, yüksek seciye ve ahlâk sahibi, çalışkan, asil ve nezih bir gençliktir dünün gençliği. Tek kelime ile ifade etmek icap ederse evet; ideal gençlik! (Şenler, *İdeal Gençlik*, 1969).

Bu arzulanan neslin yetişebilmesi için de öncelikle İslami terbiyenin verildiği ve İslami yaşayışın benimsendiği ailelere ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Acil ihtiyaç olan bu "kuvvetli aileler"¹⁷in temel unsurunu ise ailedeki rolü ve görevleri düşünüldüğünde kadının oluşturduğu ve İslam'ın gönüllere yerleştirilmesinde en büyük payın anne olarak kadına düştüğü üzerinde durulmuştur. Bu nedenle de soyularak sokağa atıldığı düşünülen kadının evine dönmesi, İslamiyet'in emrini yerine getirerek örtünmesi ve yine evi ve ailesi ile ilgili sorumluluklarını eksiksiz bir şekilde yerine getirmesi, sağlıklı aileler ve yeni nesil açısından ve dolayısıyla cemiyet için elzem kabul edilmiştir. Devlet ve kurumlar yanında kültürel ve bütün toplumsal yapıların İslamlaştırılması projesinin (Bulaç, 2005:49), kültürel ve gündelik yaşama dair olan kısmı ile ilgili görev ve sorumluluklar kadın aktörlere verilirken, devlet ve kurumlar kısmı erkek aktörlere bırakılmıştır. Dolayısıyla aslında kadınların bu dönemde dışarı çıkışı, erkek aktörlerin nezdinde hem zamanın daha etkin kullanımı hem de işbölümü adına önemli görüldüğü için desteklenmiştir. Kadınları örtünmeye ve evlerine geri dönmeye ikna etme yolunda bir erkeğin seslenişinden ziyade bizzat hemcinslerinin kendilerine Kuran'dan ayetlerle seslenişi karşısında ulaşılması planlanan hedef kitlenin kayıtsız kalmaması beklenmiştir.

Romanları ile öne çıkan bir diğer isim olan Asımgil de kaleme aldığı romanlarının satır aralarında cemiyetin yozlaştığı sorunsalını ele almış ve kahramanlarını bu yozlaşmanın altında yatan nedenler hakkında konuşurmuştur. Örneğin *Diana*'da kahramanlar, bu yozlaşmanın nedenlerinden biri olarak televizyonda sunulan kadın ve erkek tiplmelerinin ahlak dışı bir role bürünerek milli kültür ve değerleri yansıtmamalarını göstermişlerdir:

– Kadın haklarını sloganlaştıran çağdaş takıntılı kişilerin, medyada takdim ettikleri kadın tiplemesi müthiş bağımsız, başına buyruk bir tip.

Çağın serserisi.

---

¹⁷"Kuvvetli aile" tanımı için bkz. Emine Aykenar, (1973, 11 Temmuz), *Boşanmalar*, Yeni Asya.

Bütün bunları biliyoruz, gene de akıntıya kapılmış bir saman parçasıyız sanki sürüklenip gitmekten kendimizi alamıyoruz.

– Kanalların çoğunda yabancı filmler, yabancı dizi furyası var. Türk filmlerini az oynatıyorlar. Son zamanlarda, dizi çekimlerine ağırlık verildi. Diziler seviliyor ve izleniyor.

– Öyle de, Türk sineması, dizilerimiz, bizim kültürümüzü yansıtmıyor; toplumumuzun değer yargıları, gittikçe dozajı arttırılarak yozlaştırılıyor yavrum.

“Çirkin yabancı” dedikleri gibi, “Çirkin dünya”. İçimden hep bir rahatsızlık duyarım. O porno filmler, müstehcen fotoğraflar ve seks sömürücüleri yok mu, cemiyette onarılmaz yaralar açtılar.

Asımgil, televizyonun açtığı yaraya bu şekilde işaret ederken yolunda gitmeyen bir şeylerin üstünkörü de olsa fark edildiğini ancak bu akıntının karşısında etkisiz kalındığını anlatmaya çalışmıştır. Farkındalığın, yeterli olmadığını artık bilinçlenmenin gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamıştır. Güneş de *NİLGÜN (4)* başlıklı yazısında kadının bir “şuursuzlaşma” içinde olduğunu ve bu nedenle de sessizliğe büründüğünü belirtmiştir. Kadının eski zamanlarda olduğu gibi kendisini temiz sandığı, oysaki kirlendiği, ancak kendisinin bunun farkında olmadığı üzerinde durmuştur:

Göge uzanan dallarda biriken karlar kadar beyazdın sen. Sen ki daha da beyaz. Şimdi bu izler ve karalar ne? Haberin yok mu? Belki. Çünkü sen hâlâ “Ben temizim” diyorsun. İnanıyorum. Seni kirletenler önce şuursuzlaştırdılar da sonra sürdüler o kara ellerini. Fakat ne olursa olsun, uyanıp İslam’a dönmelisin yeniden (Güneş, *NİLGÜN (4)*, 1973).

Güneş, yazısında işlediği Nilgün örneği üzerinden bu aldanışa neden olan etkenleri de sıralamıştır:

Nilgün’ün aldanışında çok çeşitli ellerin izi görünüyor. Bir kere kan emici bir canavar gibi gençlerin ahlâk ve faziletini kemiren gazeteler. Sonra evlâdının ebedi istikbalini kaybetmesiyle alâkadar olmayan mesuliyetsiz ve bilgisiz anne-babalar. Şuursuzluğun tesiriyle nereye gittiğini bilmeyen cemiyet. Ve nihayet körpe zihinlerin dalâlette zehirlenmesine yardım eden gafil öğretmenler...(Güneş, *NİLGÜN (4)*, 1973).

Benzer şekilde Eygi de yapılan yayınların ahlak bozan yanına dikkat çektikten sonra söz konusu farkındalığın yaratılabilmesi, dolayısıyla şuursuzlaşmanın sonlandırılabilmesi için “matbuat, propaganda ve maarif”in önemine dikkat çekmiş ve dört maddede neler yapılması gerektiğini sıralamıştır:

Bu harbin silahları top-tüfek, gemi tayyare değildir. Bu bir soğuk harptir. Bunun silahları matbuat, propaganda, maariftir. Onlar her gün bizim saflarımıza günlük gazete şeklinde yüzbinlerce öldürücü kurşun sıkıyorlar, ayrıca mecmua ve kitap şeklinde tahripkâr bombalar atıyorlar. Tiyatrolarda, bizi zehirleyici oyunlar oynatıyorlar. Kötü yayımlarla çocuklarımızın ahlakını bozuyorlar.

1) Ne yapmak istediğimizi “vâzihan ve sarahaten” bilmek.

2) Planlı ve programlı çalışmak

3) Lâzım ve kâfi mefhumlarını birbirine karıştırmamak

4) Yeniden İslamlaşma kampanyası (Eygi, Planlı ve Programlı Çalışma, 1967).

Bir yol haritasını da andıran Eygi'nin bu önerilerinin temelinde ve başarılı bir mücadele tarzının benimsenmesinde daha önce de bahsedildiği gibi kadının İslami terbiyeye uygun davranmasının önemi özenle vurgulanmıştır. Aykenar, *Ahlâk Güzelliği* başlıklı yazısında kadınların bu anlamda dışarı çıkışını tek yol olarak göstermiştir:

...

Bu durum karşısında tek başarılı mücadele tarzı, hanımların İslâmî terbiyeye girmeleri, haya perdelerine bürünmeleri ve bütün gayretlerini bu memleketin temiz evlatlarını kandırıp sokağa dökenlerle mücadeleye sarf etmeleridir (Aykenar, *Ahlâk Güzelliği*, 1973).

Başlatılması istenen mücadelenin oldukça kararlı bir şekilde sürdürülmesi gerektiği hemen hemen tüm yazıların satır aralarına yerleştirilmiştir. İşlenen konular da verilen örneklerde de görüldüğü gibi aslında belirlenen ortak temadan çok uzaklaşmıştır. Kadın, yeni nesil ve cemiyet, bu açıdan yazarların temel meselesi olmuştur. İslamcı hareketin kadın ve erkek aktörlerinin ve özellikle kadın yazarlarının bir uzlaşım zemininde hareket ettikleri görülmüştür. Ancak kutsallıkla örülen bu dışarı çıkışın, yalnızca belirli bir süre için geçerli olacağı ön kabulü, ev içi yaşamın ait olunan asıl mekân olduğu vurgusu ile desteklenmeye çalışılmıştır. Zira amaç ne kadar kutsal olsa da İslamcı hareketin ön plandaki ve rol paylaşımındaki etkin aktörleri erkekler olduğu için kadınların kurtuluş için mücadeleleri geçici bir yardım olarak kabul edilmiştir. Cemiyet yaşadığı bu yozlaşmadan kurtulduğunda ya da kapıya dayanmış yakın tehlike olarak görülen komünizmin yaydığı kötülükler ortadan kaldırıldığında kadınların görevinin de sona ereceği, İslamcı hareketin kadın ve erkek aktörlerinin önceden mutabık oldukları bir kara olmuştur. Diğer kadınlara seslenişlerinde de İslamcı kadınların erkek aktörlerle bu ortak kararlarını yansıtan telkinlere rastlayabilmek mümkündür. Sonuç olarak onlar da bir kadındır ve görev

başarıyla tamamlandığında geri dönecekleri yer, evleridir. Dolayısıyla kadınların dışarı çıkışında, bu açıdan bakıldığında herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Aksine rol model olarak erkeklerden çok daha etkili olabilmeleri ve kadınlara dini kısıtlamalar söz konusu olmadan çok daha rahat bir şekilde ulaşabilmeleri, kadın aktörlerin bu süreçte önemini arttırmaktadır.

B. “Sembolik Karşıtlık” ve Dini Bir Emir Olarak Sunulan Örtünme: Ahlâk ve İman İkili

Örtünme, Merçil’in “ilk nesil” olarak belirlediği İslamcı kadınlar tarafından ayet ve hadislerle savunulduğu gibi dini bir emir olarak gerekliliği de yine cemiyet için taşıdığı önem bağlamında vurgulanmaya çalışılmıştır. Örtü, aileyi ve cemiyeti dağıtıp yok edecek bir “günah” olan fuhuşu önlemesi noktasında kadını ve erkeği koruyan bir kalkan vazifesi üstlenmiştir. Zira fuhuş, evlilik birliğini bozan, aileyi perişan eden ve nesli mahveden toplumsal bir hastalık olarak hızla yaygınlaşmıştır. Fuhuşun bu şekilde yaygınlaşmasında da kadın ve erkeğin modernleşme adına aynı mekanları paylaşmaya başlaması ve en önemlisi kadının bu mekanlara kendisini ve cemiyeti koruyan örtüsünü evde bırakarak çıkışı etkili olmuştur. Ahlâkı ve imanı simgeleyen Müslüman kadın, Avrupalı kadına benzetilebilmek için soyularak mahremiyetini kaybetmiş ve böylesi acı bir sonla karşılaşmıştır. Kendisini tanımlayan tüm güzel özelliklerini yitirmiş ve eski günlerine dair hafızasındaki her şey silinip unutturulmaya çalışılmıştır. Müslüman kadın, böylece her geçen gün kendi benliğine yabancılaştığı gibi anlamlandıramadığı bir süreci de yaşamak zorunda kalmıştır. Ancak kendisine uzanan “o kara elleri” etkisiz kılabilceği ve bu yok ediliş projesine karşı mücadele edeceği zaman gelmiştir. Bu projeye karşı verebileceği en güzel cevap olarak da İslam’a yeniden geri dönmesi ve bu geri dönüşünün en önemli işareti olan örtüsüne sarılmasının gerekliliği özellikle kadın yazarlar tarafından kaleme alınan yazılarda yoğun bir şekilde işlenmiştir. Başlatılan mücadelede büyük zorluklarla karşılaşılrsa da kararlılıkla hareket edildiği takdirde kabuslu rüyaların sona ereceği, “dupduru sabahlara uyanılacağı” ve işte tam da bu noktada kurtuluşun gerçekleşeceği belirtilmiştir. Ancak hedeflenen kurtuluşun büyük ölçüde kadının azim ve isteği ile gerçeğe dönüşebileceği de bilhassa hatırlatılmıştır:

Ey Müslüman kız kardeşim! Burada en büyük vazife senin uhdene düşmekte. Seni senden uzaklaştıran, seni mâzinden koparan, seni dininden, îmânından koparan, seni Allah’ından, Kur’anından habersiz, seni bomboş bir süs bebek gibi yetiştiren kasıtlı, sinsi neşriyat ve propagandalara kapılma!.. Sen bir Müslüman kıza, sen bir İslam kadınısın. Şerefliyin, izzetlisin, namus, iffet ve yüksek ahlâk timsalisin. Sen mini etek giyemezsin. Sen sokaklarda o kıymetli vücudunu çırıl

çıplak teşhir edemezsin. Sen hayâ, sen hicap sembolüsün. Senin hayâ perdelerini, hicap duygularını parçalamak isteyen, seni nursuz hristiyan kadınlarına madam ve matmazellere benzetmeye çalışan fikre karşı yükselteceğin mâneviyatını kal'a yapmalısın (Şenler, t.y.:42).

Örtünme, sözü geçen bu isteği ve azmi uyandırabilmek ve canlı tutabilmek adına ilk nesil tarafından Kuran referans gösterilerek ele alınmıştır. Kuran'da yer alan ayetlerle savunulan ve bu sayede kesin bir meşruiyet zeminine oturtulan örtünme, iman gereği ve ahlâkın koruyucusu olarak sunulmuştur. Örtünme emrine riayet ile kişinin hem bu cemiyet içinde hem de ahirette mutlu bir şekilde yaşayabileceği anlatılmıştır. Ayrıca tekrar eski benliğine dönüşün çok da zor olmayacağı; lakin güçlü bir bilinçlenmenin gerektiği köşe yazılarında işlenmiştir. Bu bilinçlenmenin öncelikli hedefi de neye ya da nelere muhalif olunduğunun çok iyi bilinmesi olduğu için kolay ve açık bir gösterge belirlenmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet'in ilanının ardından yeni rejimin ve daha sonra Kemalist kadınların hedefindeki karşıtlık "peçe" olurken; "İslamileştirme projesi"nde bu gösterge "mini etek" olmuştur. Dini bir emir olarak savunulan örtünme ile anlatılmak istenen karşıtlığı ortaya koyabilmek adına bu dönemde sıklıkla mini etekten yararlanılmıştır. Mini etek giyen kadınlar, köşe yazılarında sert bir dille eleştirilmiş ve sokaklarda rastlanan bu kıyafetten duyulan rahatsızlık bu yazılarda ele alınmıştır:

...sokak ve caddelerimiz hâlâ mini elbiseli genç kız ve kadınlarla dolup dolup boşalmakta berdevam... Bu denli kepaze kıyafetleri giyen genç kız ve kadınlar her geçen gün ahlakın biraz daha bozulmasına, yâni en denî ahlâksızlıkların doğmasına sebep olmaktadır (Şenler, Mini Etek, 1967).

Dönemin önde gelen isimlerinden biri olan Hekimoğlu İsmail de 1968'de İttihad'da yazdığı "Etek" başlıklı yazısında kadının etek giymesinin yaratacağı sonuçlardan bahsetmiştir:

Etek deyip geçme! Edna Dağının volkanı burada toplanır, başını patlatır. Sonra lavlar her tarafı yakar. Ve dağ başsız kalır.

Eteğini sürüye açan tepelerin başında kurtlar gezer. Yok etekler suya yele verilirse er geç tepeler de devrilir.

Ehramların son taşı, geniş eteklere istinad eder. Etekleri kesseler, tepeler yere düşer.

Tepeler düşerse ayak olur. Bu sefer ayakların yükseği tepe olarak geçinir. Gölgesini başsız görenin ömrü kısa olurmuş derler.

Yüksek dağların eteklerinde ayağı kayan erkekler, sefahat ırmağında can çekiyor. Sarhoşu ne yapacaksın, bulursan ayık ara! (Hekimoğlu İsmail, Etek, 1968).

Mini etek giymenin yarattığı olumsuz sonuçların benzer şekilde tartışıldığı bu dönemde, genel olarak kadın ve erkek yazarlar için başörtüsü, ahlâkın sembolü olan kadının namusu olarak görülürken; mini etek vücudun teşhirini kolaylaştıran ve kadının iffetini lekeleyen Batı’dan ithal edilen bu nedenle de İslamiyet’e ve milli kültüre aykırı bir kıyafet olarak görülmüştür. Başörtüsü kadını güzelleştiren, kadının cemiyet içindeki saygınlığını arttıran ve en önemlisi onun “İslam kadını” olduğunu ilan eden yegâne parçası olarak sunulmuştur. Bu asıl parçasından vazgeçtiği günden itibaren ise yaratılış olarak “zayıf” ve “nazik” olan kadının her türlü tehlike ve kötülöklere karşı korumasız hale geldiği özellikle üzerinde durulan konular arasında yer almıştır. Her geçen gün İslam’dan uzaklaşan kadının, “İslam nizamı”na aykırı düşecek bir giyim şeklini benimsediği ve yüzyıllardır kendisine ait olan başörtüsünü unuttuğu tespitinden hareket edilmiştir. Bu nedenle de öncelikle ailenin ve cemiyetin temel direği olan kadının özüne dönmesi ve kendisine ait olanı yeniden hatırlaması ya da benimsemesi, zincirin ilk halkası olan kadının kurtuluşunun sağlanması yolunda oldukça önemli kabul edilmiştir. Kadın ve anne olarak kadının yetiştirdiği “imanlı ve ahlâklı” yeni nesil ve bu neslin oluşturduğu cemiyet şeklinde bir zincirin halkalarını oluşturan bu üçlü yapının birbirine bağlı olduğu 1970’lerin temel söylemi olmuştur. Bu üçlü yapının nasıl birbirine bağlı olduğunu, cemiyetin nasıl yozlaştırıldığını ve şimdi nasıl yeniden kurtarılacağını Şenler, şu şekilde özetlemiştir:

Onlar, gayelerine nail olabilmek için cemiyetin tefessühünü; cemiyetin tefessühü için ailenin tefessühünü; ailenin tefessühü için en başta kadının tefessühünü hazırlamak yolunda az mı çırpınmışlardı? Nitekim istedikleri kısmen de olmuştu.

Şimdi?

Şimdi ise aksi oluyordu: Onların ön planda ele aldıkları kadın, bir kere daha, fakat bu defa âdi bir tefessüh âleti olarak değil, âli bir terakkî vasıtası olarak yine ön planda ele alınıyordu. Her şey yine aynı sistemle, fakat yüz seksen derece zıt istikametlerde seyredecekti bu defa: Önce kadın mânen şeklen ve ahlâken düşmüş olduğu zilletten çıkarılarak terakkî ettirilecek, kadının yuvaya dönüşüyle aile müessesesi yeniden ihyâ edilecek ve nihayet ailenin ihyası ile cemiyetin manzara-i umumiyesi değişecek ve cemiyet hakkı olan âli terakkiye yeniden kavuşacaktı!..(Şenler, Ne o beyler? Bu ne telâş?, 1967).

Bu bağlamda cemiyetin yaslandığı temel dayanak olarak kadın gösterilmiş, kadının evine, ailesine, yuvasına ve dinen belirlenmiş rollerine ve giyim şekline dönüşünün ne kadar önemli olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Örtünme, özellikle 1990’ların ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmaya başlayan “ikinci nesil”de savunulduğu şekliyle bir özgürleşme aracı olarak

değil, daha ziyade cemiyette oluşan kirliliğin temizlenme aracı olarak görülmüştür.

C. Ailenin ve Cemiyetin Düzeni Adına Geleneksel Rollere Geri Dönüş Çağrısı

Geleneksel rollerin sorgulanmadığı aksine unutulduğu düşünülen geleneksel rollere geri dönüş çağrısında bulunulduğu bu dönemde, kamusal alana çıkış da kadın aktörler için daha önce bahsedildiği gibi bu amaç çerçevesinde meşruiyet kazanmış ve daha da ötesine giderek kutsal bir vazifeye dönüşmüştür. Kadının görev ve sorumluluklarını, modernleşmenin yarattığı “şuursuzluk” nedeniyle yerine getirememesi cemiyetin içinde bulunduğu kötü gidişatın nedeni olarak görülmüştür. Öncelikli rolü eve ve anneliğe dair olan kadının, kamusal alanda erkeklerle birlikte aynı işi yapmaya başlaması ve bunun için zorlanması, hem kadının yaratılışı açısından olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmış hem de cemiyetin en önemli unsuru olan aileler parçalanma aşamasına gelmiştir.

Kadının ve erkeğin aileye ilişkin görevlerini eksiksiz yerine getirmeleri “cemiyetlerin istikbâl garantisi” olarak görülmüştür. Ancak kadın da erkek de aile ile ilgili kendilerine verilen asli görevlerini unutmuşlar ve yeni neslin İslami terbiyeden mahrum yetişmesine neden olmuşlardır. Bugün cemiyetin elini kolunu bağlayan “maddeci felsefe”nin gençler arasında hızla yayılmasında bu mahrumiyetin sonuçlarının etkili olduğu vurgulanmıştır. Dününden ve bugününden habersiz yaşayan gençlik, böylece tehlikeli yollara sapmış ve kısa sürede bu “maddeci felsefe”nin esiri haline gelmiştir. Manevi açıdan hiçbir sorumluluk hissi taşımayan ve manevi ihtiyaçlarını farklı arayışlar içinde kısa süreli zevklerle doyurmaya çalışan nesiller yetişir olmuştur. Bu gidişatı durdurabilmek için yeni nesli yetiştiren anne ve babaların çocuklarını küçük yaştan itibaren İslami terbiye vererek eğitmelerinin ve kurtuluşun tek yolu olan İslam nizamına uygun davranışlar kazanmalarını sağlayarak yetiştirmelerinin zorunlu olduğu anlatılmıştır. Nitekim Şenler, yetiştirilmesi gereken ve özlenen yeni neslin özelliklerini şiiirin mısralarında sıralamıştır:

Davasına inanmış
Dava aşkıyla yanmış,
Gözü, kalbi uyanmış
Bir nesil bekliyoruz.

...

Alını secdeye varan
Daim HAKKA yalvaran,
Hem cesur hem kahraman
Bir nesil bekliyoruz.

...
Gönlü NUR, KUR'AN dili
Faziletli, bilgili
İman ile ilgili

Bir nesil bekliyoruz (Şenler, Örtü Kadına Şahsiyet Kazandırır, 1970).

Uzun bir zamandır beklenen yeni neslin yetiştirilmesi, anne ve babaya verilmiş büyük ve önemli bir görev olarak sunulmuşsa da bu yetiştirme sürecinde asıl rol sahibinin anne olduğu ısrarla vurgulanmıştır. Yine benzer şekilde, ebeveynlere ailede eşit rol dağılımı yapılmış gibi görünse de kadın ve erkek arasındaki ilişki bu dönemde eşitlik üzerinden değil; daha ziyade adalet ve iki cinsin birbirini tamamlaması üzerinden yürütülmüştür. Bu tamamlama ilişkisi, makinanın parçalarına benzetilmiş ve parçaların asıl vazifelerini yerine getirmeleri ile çarkın döneceğinden bahsedilmiştir:

...
Erkek ve kadının medeniyetteki yerleri, birbirini tamamlamaktır. Onlar bir makinanın parçaları gibidir. Her bir parçanın yeri ve vazifesi ayrıdır. Eğer parçalardan birisini ötekini yerine takar yahut bir parçayı yerinden çıkarırsak makine hiçbir zaman çalışamaz. Her iki parça da birbirine muhtaçtır. Kadın erkek eşitliğinin asıl anlamı bu olmak lazımdır, yoksa erkeği yaptığı her işi kadının da yapması demek değildir. Onların medeniyet makinasındaki yerleri bellidir. Herkes kendi vazife sahasından çıkmadığı sürece medeniyet çarkı döner ve yükselir (Aykenar, Kadın Erkek Eşitliği, 1973).

Kadın ve erkek, birbirini tamamlayan iki cins olduğu için birinin diğeri üzerinde egemenlik kurduğu bir ilişkiden de söz edilmemiş ya da bu tür bir ilişkinin varlığını anlatacak örnek ya da örnekler verilmemiştir. Yalnızca yaratılışla ilgili olarak kadın ve erkeğin arasında birtakım farklılıklar ortaya çıktığı, bu farklılıkların da yatkın olunan mesleklerin değişiklik göstermesinde etkili olduğu belirtilmiştir.¹⁸ Yaratılış olarak birbirlerinden farklı meziyetlere sahip olmaları nedeniyle birbirlerini tamamladıkları üzerinde durulmuştur:

...

---

¹⁸Bkz. Emine Aykenar, (1973, 5 Temmuz), Kadın Erkek Eşitliği, Yeni Asya.

Erkek ve kadının medeniyetteki yerleri, birbirlerini tamamlamaktadır. Onlar her bir makinanın parçaları gibidir. Her bir parçanın yeri ve vazifesi ayrıdır. Eğer parçalardan birisini ötekinin yerine takar yahut bir parçayı yerinden çıkarırsak makine hiçbir zaman çalışmaz. Her iki parça da birbirine muhtaçtır. Kadın erkek eşitliğinin asıl anlamı bu olmak lazımdır, yoksa erkeğin yaptığı her işi kadının da yapması demek değildir. Onların medeniyet makinasındaki yerleri bellidir. Herkes kendi vazife sahasından çıkmadığı sürece medeniyet çarkı döner ve yükselir (Aykenar, Kadın Erkek Eşitliği, 1973).

Kadının bir meslek edinerek çalışma yaşamına katılımına bu nedenle pek sıcak bakılmamış ve ilk nesil için kadının evde kalması hem kadının yaratılışı hem de ailenin dirlik ve düzeni açısından daha makbul görülmüştür:

...

Bugün geçirilmiş bulunulan tecrübeler göstermiştir ki, kadın evi ve çocukları için yaratılmıştır. Fıtrata buna daha elverişlidir. O'nu yedek parça gibi iş hayatına atmak, sokağın çirkin, süfli ve karışık hayatına mahkum etmek bir hak değil, bir esarettir...O'nun gerçek yeri, sıcak yuvası, hakiki vazifesi de çocuklarının mürebbiliği, evinin koruyuculuğudur. Kadına bu hakları iade etmeyenler cemiyete en büyük ihaneti yapanlardır (Aykenar, Anarşinin Kökü, 1973).

Kadının sokağa dökülmesi ve yukarıda bahsettiğimiz zaruretin terk edilmesi ile birlikte sevgi ve disiplin kaybolduğu gibi "anarşi ve sokak kavgaları"nın başladığı ileri sürülmüştür. Evin temel direğinin yaratılışına aykırı bir şekilde yerinden oynatılması, ailenin sallanıp dağılmasına ve dağılan her bir parçanın kendi başına, başıboş ve serseri bir hayatın günlük kahramanı olmasına neden olmuştur (Aykenar, Anarşinin Kökü, 1973). Kadın, evin dışına çıkarak çalışmaya başladıkça hem beden hem de ruh sağlığı açısından olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalmış ve en önemlisi de gelir elde etmeye başlaması ile birlikte eşine olan güvenini ve saygısını yitirmeye başlamıştır. Bu durum, ailenin kendi içinde huzursuzluk yaşamasına neden olduğu gibi işsiz erkeklerin de sayısının her geçen gün artarak toplumsal bir infial yaratacak hale gelmesine neden olmuştur. Dolayısıyla kadının evin dışına çıkarak çalışma yaşamına katılımının desteklenmesinin sanıldığı aksine kadının özgürlüğünü kazanmasına ya da kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yardımcı olmadığı, yalnızca maddeci dünya görüşleri listesinde yer alan kapitalizmin devamlılığına işaret ettiği üzerinde durulmuştur.

Eşitlik tartışmalarının yaratılış özellikleriyle ilişkilendirilerek sonlandırılmaya çalışıldığı bu dönemde, kadın hakları da İslami bir söylem ile ele alınmıştır. İslamiyet'in kadınların haklarını en uygun şekilde koruduğu ve kadının fıtrata ile uyum içinde olan emir ve yasaklar koyduğu anlatılmaya

çalışılmıştır. Feminizm, sistemin araçsallaştırdığı ve bu nedenle de mutsuz bir halde yaşayan kadınlar tarafından yaratılan ve en az komünizm kadar kötü ve maddeci bir ideoloji olarak görülmüştür (Marangoz ve Tozduman, 1998:41-42-73-74-75). Bu bağlamda 1967-1980 aralığında İslamcı kadınların çizgisinde, ataerkil bağların toplumsal kurgu içerisinde nasıl bir yer edindiği ya da ailedeki döngüde kadının rollerinin ve bu rollerin yüklediği görevlerin hangi anlama geldiği tartışması yapılmamıştır. İslami bilincin dirilişinin sağlanması ve kurtuluş vurgusunun ağırlığı, İslamcı kadın kimliğinin belirlenen tarih aralığında oluşumu adına oldukça etkili olmuştur.

Sonuç

1960’ların sonlarından itibaren ortaya çıkmaya başlayan “ilk nesil İslamcı kadınlar” için temel amaç, büyük bir ahlâki buhran içinde yaşayan cemiyetin kurtarılması olmuştur. Cemiyetin “İslam nizamı”ndan uzaklaşma ve kadının “İslam kadını” vasıflarını yitirme sürecinin Tanzimat Fermanı’nın ilanının ardından başladığı ancak asıl kopuşun, Cumhuriyet’in medenileştirme projesi ile yaşandığı ve yapılan “yeni kadın” tanımı ile hem ailenin hem de cemiyetin çözüldüğü tespiti üzerinden hareket edilmiştir. Batı’ya benzeme çabasının, öncelikle kadına ve imanının en önemli göstergesi olan Müslüman kadının örtüsüne odaklandığı ve böylece cemiyette bir infial oluştuğu, İslamcı kadınların bu ilk hareketliliğinin en temel söylemi olmuştur. İslamcı kadın kimliğinin İslamileştirme projesine uygun düşecek şekilde belirlenmeye çalışıldığı bu dönemde, ilk nesil kadınların “dışarı çıkış”ları da çözümlüye doğru gittiği düşünülen cemiyetin kurtarılması misyonuna dayandırılmış, bu amaç doğrultusunda meşruiyet kazanmıştır. Yapılan “dava” tanımı, kadın aktörlerin “mücahide” rolünü de ön plana çıkarmıştır.

Cumhuriyet ile yaratılan ülkenin modernleşen yüzü ve toplumsal ve siyasal yapının hakim unsuru olan İslam’ın kırılan etkinliğinin simgesi olan “yeni kadın”a kökten bir karşıtlık içinde olunmuştur. Kemalist reformlar ile peçesinden kurtularak özgürleştiği ileri sürülen kadın ve Batı medeniyeti arasında doğrudan bir bağlantı kurulması ve bu bağlantının bir özdeşlik şeklinde sunulması söz konusu bu karşıtlığı besleyen ana etken olmuştur. Cumhuriyet’in ilanının ardından İslami hüküm ve kaidelerin, öncelikli mücadele noktaları olarak belirlenmesi ve uygulanan laikleşme hareketi ile siyasal-toplumsal açıdan İslam’ın etkinliğinin büyük ölçüde kırılması, İslamcı muhalefetin 1960 ve 1970’lerdeki eleştirilerinin odağında yer almıştır.

1946’da çok partili hayata geçişle birlikte uyanış safhasına geçen ve 1960’lı yılların sonundan itibaren Milli Nizam Partisi (MNP)¹⁹ ile kamusal alanda kendilerine yer açma gayreti içinde olan İslamcı hareket, Cumhuriyet’in “yeni kadın” imgesinin karşısına muhalif tavrın göstergesi olarak örtülü kadın imgesini çıkarmıştır. Tüm kadınlara örtünme çağrısı ile ortaya çıkan İslamcı kadınlar, dönemin siyasal ve ekonomik atmosferine uygun bir şekilde milliyetçi-muhafazakâr bir söylem ile geleneksel kadın-erkek rolleri üzerinde durmuşlardır. Komünizmin, insanlık ve cemiyet için en büyük tehdit olarak görülmesi ve bu tehdidin güçlenmesine Cumhuriyet’in laikleşme politikalarının neden olduğunun düşünülmesi, bu söylemin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Komünizm tehdidinin ortadan kaldırılabilmesi için de öncelikle yazı alanında bir mücadele başlatılmıştır. Toplumun tüm kesimlerinin nispeten kolay ulaşabileceği gazete yazıları aracılığıyla başlatılan ve mesaj kaygısının belirginleştiği bu mücadele, hem örgütlenme pratiği hem de kamuoyu oluşturabilme adına etkin bir şekilde yürütülmeye çalışılmıştır. Birikimi aktarma çabasının da öne çıktığı yazılarda, “eli kalem tutan” ve aynı zamanda İslam’a uygun yaşamaya davet eden kadın profili çizilmiştir. Kamusal alana çıkışın adeta bir ön hazırlığını yapan bu yazılar, belirlenen kadın profilini güçlendirdiği gibi geçmişin ve geleceğin de sorgulanabilmesinin yolunu açmaya çalışmıştır. “Yazmak” eylemi, Filistinli Liana Bedir’in “susmaya ve seyretmeye ramak kala bir yerlerde” şeklinde yaptığı tanım ve Hediye Şükür’ün “ıssız bir adadan atılan cam şişe içindeki feryad mektubu” tarifine uygun düşmüştür.²⁰ Bu “feryad mektubu”, bugünü düzeltmenin gündelik damlalarını bir araya getiren gazete yazıları ile yazılmıştır. Kadınların kaleminden yine kadınlara seslenilmiştir. Kadınlara örtünmesinin ve yüzyıllardır kendisini tanımlayan rollerine geri dönmesinin gerekliliği anlatılmıştır. Kutsal vazifeye çağrının bulunduğu yazılarda örtü, kadın, aile, ahlâk ve iman işlenen başlıklar olmuştur.

¹⁹MNP, sağ partiler içinde etkili ve etkin bir mücadele yürütemediğini ve hitap edilen tabanının taleplerine yanıt veremediğini düşünen İslamcı hareketin, bağımsız bir siyasi parti olarak örgütlü bir yapıya sahip olma ihtiyacı sonucunda kurulmuştur.

²⁰Bkz. Sibel Eraslan (2011), Şule Yüksel’in Yazı Masası, Şule Yüksel Şenler, Bize Ne Oldu, İstanbul, Timaş Yayınları, ss.5-43.

Kaynakça

- Ahıska, Meltem (2009), "Garbiyatçılık:Türkiye'de Modernliğin Grameri", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Dönemler ve Zihniyetler*, (İstanbul:İletişim Yayınları).
- Akkent, Meral (1994), "Osmanlı Büyükannelerin Feminist Talepleri Geçmişe Kısa Bir Bakış", *Kadın Hareketinin Kurumsallaşması Fırsatlar ve Rizikolar*, Meral Akkent (Çev.), (İstanbul: Metis Yayınları).
- Aktaş, Cihan (1992), *Tesettür ve Toplum*, (İstanbul: Nehir Yayınları).
- Aktaş, Cihan (2001), *Bacı'dan Bayan'a*, (İstanbul: Pınar Yayınları).
- Aktaş, Cihan (2005), "Cemaatten Kamusal Alana İslamcı Kadınlar", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık Cilt 6*, (İstanbul: İletişim Yayınları): 826-836.
- Aksoy, Murat (2005), *Başörtüsü-Türban Batılılaşma-Modernleşme, Laiklik ve Örtünme*, (İstanbul: Kitap Yayınevi).
- Alankuş Kural, Sevda (1997), Türkiye'de Alternatif Kamular/Cemaatler ve İslamcı Kadın Kimliği, *Toplum ve Bilim* (72).
- Asimgil, Sevim (2012), *Diana*, (İstanbul: Çelik Yayınevi).
- Aykenar, Emine (1973, 5 Temmuz). "Kadın Erkek Eşitliği". Yeni Asya.
- Aykenar, Emine (1973, 21 Temmuz). "Ahlâk Güzelliği". Yeni Asya.
- Aykenar, Emine (1973, 25 Temmuz). "Ahlâki Çöküntü". Yeni Asya.
- Aykenar, Emine (1973, 26 Temmuz). "En Büyük İhtiyaç". Yeni Asya.
- Aykenar, Emine (1973, 17 Ağustos). "Acaba Hangi Kuvvet". Yeni Asya.
- Aykenar, Emine (1973, 6 Kasım). "Özlediğimiz Gençlik". Yeni Asya.
- Berktaş, Fatmagül (1987), "Bedendeki Toplum, Toplumdaki Beden", *Tarih ve Toplum*.
- Berktaş, Fatmagül (1996), "Türkiye'de 'Kadınlık Durumu'", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* 13, (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Bilici, Mücahit (2000), "İslamın Bronzlaşan Yüzü: Caprice Otel Örneği Olayı", Nilüfer Göle (Ed.), *İslamın Yeni Kamusal Yüzleri İslam ve Kamusal Alan Üzerine Bir Atölye Çalışması*, (İstanbul: Metis Yayınları):216- 236.
- Binark, Mutlu ve Barış Kılıçbay (2000), *Tüketim Toplumu Bağlamında Türkiye'de Örtünme Pratiği ve Moda İlişkisi*, (Ankara: Konrad Adenauer Vakfı).
- Bulaç, Ali (2005), *Kutsala, Tarihe ve Hayata Dönüş*, (İstanbul: Yeni Akademi Yayınları).
- Çaha, Ömer (2004), *Açık Toplum Yazıları*, (Ankara: Liberte Yayınları).
- Duman, Doğan (1999), *Demokrasi Sürecinde Türkiye'de İslamcılık*, (İzmir: Dokuz Eylül Yayınları).
- Eraslan, Sibel (2011), "Şule Yüksel'in Yazı Masası", *Şule Yüksel Şenler, Bize Ne Oldu*, (İstanbul: Timaş Yayınları):5-43.
- Eygi, Mehmet Şevket (1967, 28 Ekim), "Medeni İsviçre", *Bugün*.
- Eygi, Mehmet Şevket, (1967, 1 Kasım), "Gençliğe Eğilelim", *Bugün*.
- Eygi, Mehmet Şevki, (1967, 11 Kasım), "Planlı ve Programlı Çalışma", *Bugün*.
- Findley, V. Carter (2011), *Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007*, Güneş Ayas (Çev.), (İstanbul: Timaş Yayınları).

- Gellner, Ernest (1983), *Muslim Society*, (Cambridge University Press).
- Gençtürk-Hızal, G. Senem (2003), Bir iletişim biçimi olarak Moda: "Modus"un Sınırları", *İletişim Araştırmaları* 1(1): 65-86.
- Göle, Nilüfer (1991), *Modern Mahrem-Medeniyet ve Örtünme*, (İstanbul: Metis Yayınları).
- Göle, Nilüfer (1998), "Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı", Sibel Bozdoğan & Reşat Kasaba (Ed.), Nurettin Elhüseyni (Çev.), *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları).
- Göle, Nilüfer (2009), "Modernist Kamusal Alan İslami Ahlak", Nilüfer Göle (Ed.), *İslamın Yeni Kamusal Yüzleri İslam ve Kamusal Alan Üzerine Bir Atölye Çalışması*, (İstanbul: Metis Yayınları):19-40.
- Güneş, Mü'mine (1973, 28 Ocak). "Gelin Kızın Rüyası" (3). *Yeni Asya*.
- Hanoğlu, M. Şükrü, (2013), "Kemalizm'in Tarihi Kökenleri", Ahmet T. Kuru & Alfred Stepan (Der.), Hande Tatoğlu (Çev.), *Türkiye'de Demokrasi, İslâm ve Laiklik*, (İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).
- Hekimoğlu, İsmail (1968, 18 Haziran). "Etek". *İttihad*.
- Kahraman, Hasan Bülent (2004), *Postmodernite İle Modernite Arasında Türkiye 1980 Sonrası Zihinsel, Toplumsal, Siyasal Dönüşüm*, (İstanbul: Everest Yayınları).
- Kara, İsmail (1986), *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, (İstanbul:Risale Yayınları).
- Kara, İsmail (2005), "Diyanet İşleri Başkanlığı Devletle Müslümanlar Arasında Bir Kurum", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık Cilt 6*, (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Kılıç, Zülal (1998), "Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları).
- Köse, Elifhan (2014), *Sessizliği Söylemek*, (İstanbul:İletişim Yayınları).
- Küçükıyılmaz, M. Mücahit (2009), *Türkiye'de Siyasal Katılım, Tek Partiden Ak Parti'ye Siyasal İslam ve Demokrasi Tartışmaları*, (İstanbul: Birey Yayıncılık).
- Lewis, Bernard (2010), *Demokrasinin Türkiye Serüveni*, (İstanbul: YKY Yayınları).
- Marangoz, B. ve Tozduman, A. Z. (1998), *Ne Dediler?*, (İstanbul: Eslek Matbaası).
- Mardin, Şerif (1991), "Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler 3", Mümtaz'er Türköne, & Tuncay Önder (Der.), (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Mardin, Şerif (2009), "Tanzimat Sonrası Aşırı Batılılaşma", Ersin Kalaycıoğlu & Ali Yaşar Sarıbay (Ed.), *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Bursa: Dora Yayınları).
- Merçil, İpek (2002), "İslamcı Kadın Aydınlar", *Tarih ve Toplum*, (219).
- Navaro Yashin, Y. (2002), "Fragments of Culture: The Everyday of Modern Turkey," Deniz Kandiyoti & Ayşe Saktanber (Ed.), (Rutgers University Press).
- Ortaylı, İlber (2007), *Batılılaşma Yolunda*, (İstanbul: Merkez Kitapçılık).
- Özdalga, Elisabeth (2007), *İslamcılığın Türkiye Seyri Sosyolojik Bir Perspektif*, (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Ramazanoğlu, Yıldız (2005), "Cumhuriyet'in Dindar Kadınları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık Cilt 6*, (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Sakaranaho, Tuula (2006), "Tartışılan Tesettür-Türkiye'de İdeolojik Bir Tartışma Konusu Olarak İslami Başörtüsü", Silyvia Marcos (Ed.), *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*, (Ankara: Ütopya Yayınları).

- Sancar Üşür, Serpil (1995), "İslamcı Kadınların Yaşam Alanı: Tepkisel İndirgemecilik mi?", *Türkiye'de Kadın Olgusu*, Necla Arat (Haz.), (İstanbul: Say Yayınları).
- Sancar Üşür, Serpil (1997), *İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*, (Ankara: İmge Kitabevi).
- Sencer, Muzaffer (1999), *Dinin Türk Toplumuna Etkileri: Tarihsel Bir Yaklaşım*, (İstanbul: Sarmal Yayınevi).
- Sistemböyükbaşı, Şaban (1995), *Türkiye'de İslam'ın Yeniden İnkişafı (1950-1960)*, (Ankara: İsam Yayınları).
- Şaylan, Gencay, (1987), *İslamiyet ve Siyaset Türkiye Örneği*, (Ankara: V Yayınları).
- Şenler, Şule Yüksel (1967, 3 Haziran). "YAZIKTIR". *Bugün*.
- Şenler, Şule Yüksel (1967, 26 Haziran). "Selamet Gemisi". *Bugün*.
- Şenler, Şule Yüksel (1967, 1 Ekim). "Açık Teşekkür Yazısı". *Bugün*.
- Şenler, Şule Yüksel (1967, 22 Kasım). "Ne o beyler? Bu ne telâş?" *Bugün*.
- Şenler, Şule Yüksel (1970, 18 Kasım). "Örtü Kadına Şahsiyet Kazandırır". *Seher Vakti*.
- Şenler, Şule Yüksel (1967, 6 Haziran). "Mecburuz". *Bugün*.
- Şenler, Şule Yüksel (1969, 15 Kasım), "İdeal Gençlik". *Seher Vakti*.
- Şenler, Şule Yüksel (t.y.), *Hidayet*, (Ankara: Nur Yayınları).
- Şenler, Şule Yüksel (2011), *Bize Ne Oldu*, (İstanbul: Timaş Yayınları).
- Şenler, Şule Yüksel (2011), *Huzur Sokağı*, (İstanbul: Timaş Yayınları).
- Tekeli, Şirin (1988), *Kadınlar İçin: Yazılar (1977-1987)*, (İstanbul: Alan Yayıncılık).
- Tekeli, Şirin (1989), *1980'lerde Türkiye'de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi*, Birikim (3): 34-41.
- Toprak, Binnaz (2009), "Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi", Ersin Kalaycıoğlu & Ali Yaşar Sarıbay (Der.), *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Bursa: Dora Yayınları):445-458.
- Tunaya, Tarık Zafer (2003), *İslamcılık Akımı*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).
- Türkmen, Buket (2007), "Toplumsal Proje ve Kadınlık Deneyimi: İslamcı Kadın Tarafından Yeniden Tanımlanan Mahrem", Zeynep Direk (Der.), *Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Yaklaşımlar*, (İstanbul: YKY).
- Yavuz, M. Hakan (2005), "Bediüzzaman Said Nursî ve Nurculuk", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Zürcher, Erik Jan (2011), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Yasemin Saner (Çev.), (İstanbul: İletişim Yayınları).